

SERVET

Edebiyat & Fikir Dergisi

Bankacılık

Topluluğumuzun
Instagram Hesabını
Takip Etmek İçin
Karekodu Okutun

**Bu
sayıda**

İslami Finansın Öncü Mimarı

Dijital Çağda Adalet Arayışı

Understanding Modern Banking

Her Krizde Aynı Adres

Modern Devletin Tarihi

5. sayı

Yayın Direktörü

Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Editör

Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Görsel Yayın

Nazlıcan KARABAŞ

İçerik Direktörü

Betül Hümeysra DEMİRLİ
Muhammet Esat TÜRKEL

İç Tasarım

Abdulaziz BOKHODİROV

İletişim Bilgileri

sakarya.islamiktisad@gmail.com

iif.sakarya.edu.tr
isefam.sakarya.edu.tr

x.com/isefam_sau

youtube.com/isefam

instagram.com/isefam_sau
instagram.com/sau_iif

telegram.com/isefam

Sakarya Üniversitesi, Esentepe
Kampüsü, İslam Ekonomisi ve Finansı
Araştırma Merkezi (Eski Otel Binası
2.kat), Kemalpaşa Mahallesi, 54050
Serdivan/Sakarya

İÇİNDEKİLER

03

**Understanding
Modern Banking**
Abdulfazizkhon ODİLOV

06

**Faizsiz, Ama Daha
Fazlası**
Fatmanur COŞKUN

07

**The Ethical Core of
Malaysia's Islamic
Banking System**
Ahmad Ataul QUDDUS

09

**Mısır'ın Ekonomik
Gelişimi ve İlk İslami
Bankanın Açılması**
Ubeydullah DEMİRLİ

11

Finance with Faith
Abdulaziz BOKHODIROV

15

**Bankacılığın Alternatifi
mi, İdeal Model mi?**
Hande Berre ŞENSOY

19

**Dijital Çağda Adalet
Arayışı:**
Selin SALMAN

22

**Zihin ve Vicdan için Üç
Durak**
Behader EBİBİ

23

**İslami Finansın Öncü
Mimarı: Adnan
Büyükdenez**
Elif Nur KALKAY

25

Her Krizde Aynı Adres
Betül Hümeysra DEMİRLİ

28

**Ekonomik Sarsıntıların
Bankalara Faturası**
Nazlıcan KARABAŞ

31

**Katılım Endeksi ve
Hisse Senedi
Arındırması**
Muhammet Esat TÜRKEL

33

**Devlet, Birey ve Adalet
Üçgeninde Vergi: Bir
Tarih Okuması**
Feyzanur KÖSTERELİ

35

Modern Devletin Tarihi
Hüdanur ACAR

37

**Medeniyetin Anlam
Haritası: Kriz, Kırılma
ve Yeniden Doğuş**
Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Understanding Modern Banking

The Four Pillars of the Financial System

The modern banking system began in Italy in the 14-16th centuries. Families like Medici created a system for transferring money, managing accounts, and financing trade. Lately, with industrialization and globalization, the world needs a more complex banking system with more tools to use. The system which can create an environment for financial relationships between people, enterprises, and even between counties. As a result, this system nowadays can be divided into 4 main pillars, such as retail, commercial, investment and central bankings (Barone, 2023). These pillars cooperate continuously and small changes in one sector may impact others and vice versa. This paper aims to briefly explain several types of banks, what services they provide, how they work, their cooperation and integration.

First pillar – Retail banking

Retail banking is the type of banking that deals directly with people, not with big businesses. Among financial services that it offers are savings and checking accounts, personal loans, and convenient access to money (Reed, 2023).

Retail banks do not always require their physical location. Some of them begin to rethink the concept of how they use their physical branches while others move fully online (Reed, 2023). T-bank, one of the biggest Russian banks, does not have offices where people can come and take loans. Instead, all customer operations — such as opening accounts, issuing cards, obtaining loans, and other services — are carried out remotely via the mobile app, website, and 24/7 hotline.

The retail business is one which operates to a small amount or provides goods and services for consumption, not for use of other businesses. An example of this may be the baker, who bakes bread only for citizens who come and buy in small amounts, not in big as restaurants do.

According to Reed (2023), we can determine that there are several financial services offered by retail banks, such as:

Deposit account. It is a form of account where customers can keep and withdraw their money.

Secured individual lending. Allow customers to borrow money while using their valuable assets (such as home, car, etc) as 'security' (also called 'collateral'). If they don't repay, the lender can take their asset to himself.

Unsecured individual lending. It is a personal loan, which does not require collateral. Instead, banks are interested in the customer's credit history, debts, and income. If a customer cannot repay, the lender cannot take any of his personal belongings. However, the customer's credit score will go down (Veling, 2019).

Certificate of deposit. Is a savings account with low interest. The customer can put his money in a fixed period (3 months, 12 months, etc.) and get some extra money from it in exchange (U.S. Security Exchange Commission, n.d.).

Cash access. The bank gives access to customers to their deposited funds, primarily via ATMs, so they do not need to carry cash with them.

Second pillar – Commercial banks

Commercial banking is what we call business banking. While retail banks work with individuals and small businesses, commercial banks serve large companies, corporations and institutions (Reed, 2023). Their main goal is to support business operations and growth. The

biggest examples of commercial banks are JPMorgan, Citi, and HSBC, which operate billions of dollars every day.

As well as retail, commercial banks provide several services, such as:

Business loans and credit lines. Allow companies to borrow money when needed. These loans can be either secured or unsecured. The first requires collateral, while the second does not. If the borrower cannot repay, in the first case their assets may be seized, while in the second, their credit history may take a hit (British Business Bank, n.d.).

Treasury and cash management. These services help big companies to reduce risk, stay in control, and maximize returns on their available cash. Cash management helps companies control their cash flow (receiving payments, paying suppliers, etc.). Its main goal is to make sure that businesses have enough cash to operate smoothly. Treasury management gives attention to the bigger financial picture to make sure where to invest extra money or how to borrow money wisely.

Commercial real estate loan. Commercial banks provide this type of loan for businesses to refinance, buy, or build a property for business purposes, not for personal use. Commercial banks require collateral from companies, give this loan in a shorter period (5-20 years) to repay and usually it has a higher interest rate (Bank of America, n.d.). For example: when companies want to open a new office, they take this loan (let's take \$1 mln). It helps them to expand operations in new places quickly. However, If the corporation cannot repay, the bank can take back the new property.

Foreign exchange and trade finance. The international companies operate with different currencies. Commercial banks help them to exchange one currency for another (euro to dollar, yen to lira, and so on). For instance, a Russian company that wants to buy machines from Japan needs to pay in yen. The bank helps them to convert rubles to yen and send it. In addition, companies may have a financial trade between each other. An example may be a company that produces cars in Italy and another company that wants to buy their products.

Their transactions go through the bank. Bank provides the letter of credit which is the guarantee to the seller that they will get paid for their work. Moreover, banks reduce the risk of non-payment, which may happen between companies in different countries.

Third Pillar – Investment banks

Investment banks are financial institutions that do not deal with regular customers, like retail banks. Instead, they focus on large and complex financial transactions for corporations, governments and investors. Nowadays, the biggest examples of investment banks are Morgan Stanley and Goldman Sachs (Hargrave, 2022).

There are different services, which investment banks provide, such as:

Capital Raising. Banks help companies to sell their stocks for the first time (IPO). In addition, they help the company issue debt capital.

Investment Research and Advisory. The investment banks often do research in a market. They try to find profitable companies via data analyses, market trends, and other methods. As a result, they have a map of currently profitable companies or highly in the future. These detailed reports help investors gain a profit according to their financial goals. They can choose which company to invest in to get a high profit, or maybe, save their money from inflation.

Asset management. It was explained that investment banks follow the trends and try to find safe or high-profitable companies to invest in. Consequently, customers provide their assets to the banks, so they can invest them in traditional stocks and bonds, or use alternative investments, such as hedge funds and real estate.

Risk Management and Hedging. These banks protect people, companies, and institutions against risk (currency or interest rate risks) by using different financial instruments like derivatives. For example: a Chinese company sold to a German car company some steel and will get its money after 4 months. If the yuan weakens, they will lose money. An investment bank can help the company lock in today's exchange rate using a

derivative. In addition, investment banks try to keep a close watch on companies. So if they find some problems, they will try to save their customers' money by selling stocks or bonds, reinvesting in another place, or using different methods.

Fourth Pillar – Central banks

Last but not least important is the central bank. Central banks provide a variety of important services that help support and stabilize a country's financial system. People may believe that central banks are government agencies, but most of them are not. However, they are protected by law and play an important role in the country (Segal, 2024). Moreover, some changes and policies that are provided by the country's central bank may affect several countries or even the whole world. For instance: the Federal Reserve System in the USA and its policies affect the world trade, investments, and welfare of some nations.

There are the 3 most important services which are provided by the central bank:

Issuing and Managing Currency. The central bank controls the national currency, ensuring it is enough money for the economy to function.

Conducting monetary policy. The central bank can manipulate the national money supply. It can raise the interest rate to slow the economy and inflation. As well as it can lower interest rates to boost the economy. So people will take more loans for their needs (buying houses, cars), and entrepreneurs will use loans for opening new businesses or expanding what they already have.

Acting as Lender of Last Resort. In financial crises, the central bank provides emergency funding to commercial banks to prevent the collapse of the banking system.

Cooperation and integration

We briefly explained the core components of today's banking system and their functions. Hence, let's dive deeper into their cooperation and integration.

These 4 pillars are the foundation of the modern banking system. In this rapidly changing world, one or two of them are not enough, because every one of them is responsible for specific sectors and activities. For example, the central bank determines interest rates and provides liquidity to commercial and retail banks. In response, commercial and retail banks adjust their lending rates, which influence consumer and business borrowing. This affects inflation, investment, and overall economic activities. Another example may be the cooperation between retail and commercial banks. Usually, they are operated under the same roof (JPMorgan Chase, HSBC, Ziraat Bank). A commercial client can use a bank's corporate treasury services, while its employees can open their personal accounts with the same bank. Microsoft- the USA's largest IT company - uses JPMorgan Chase's commercial and retail services. For operations like foreign exchange transactions or payment processing Microsoft may use JPMorgan

Chase (commercial), while for services, such as personal loans or debit cards for its employees, Microsoft uses Chase Bank (the retail banking division of JPMorgan Chase). As a result, it improves efficiency and cross-selling opportunities between both sides (Clients and Banks). These enormous pillars may seem trustworthy. Nevertheless, the slight wind may destroy everything. For instance, the 2008 Mortgage crisis in the USA which shocked everyone in the world. Investment banks packaged risky mortgages into mortgage-backed securities and collateralized debt obligations. In addition, retail banks gave high-risk loans to people with poor credit histories. They gave credits without properly verifying their customers' income or ability to pay the mortgages. Some commercial banks were also engaged in this process. Despite the fact that the central banks were not responsible for causing this crisis, it was criticized for failing to regulate mortgage lending and shadow banking more tightly before the crisis. As a result, central banks provided emergency liquidity to stabilize retail and commercial banks. The fire began in the USA and spread around the world. Millions of people lose their money, jobs and opportunities due to improper regulations and belief in this colossal banking system.

In this essay, we tried to explain the importance of the modern banking system; its 4 pillars; their functions, cooperation and integration. When a person does even a small financial operation, such as buying chocolate, he uses his credit or debit card, which is provided by a retail bank. The place where he buys this chocolate may use the services provided by the commercial bank. The part of income from this place, if it is stored from the retail chain, may be given to the investment bank. Thus, it is not an exaggeration to say that the price of this chocolate is indirectly determined by the central bank policies. Consequently, nowadays we live in this circle of 4 banks where everything is interconnected and affected.

However, we should remember that this system may have weaknesses as well. When all sectors are closely connected, a failure in one can quickly spread to others. Furthermore, banks may take more risks, knowing that central banks will step in during crises. Even though central banks must stabilize the system, their tools (like interest rates) may benefit one pillar and hurt others. This opens the door to further thought: Is this the best system for us? Can we fully place our trust in it? Maybe we need to change something inside, or maybe should we renovate something new? New system with new pillars... but that's a whole different story.

Faizsiz, ama daha fazlası

Katılım bankacılığına yakından bakış

Günümüzde insanlar, artan faiz oranları, enflasyon ve borçlarını geri ödeyememe gibi sorunlar nedeniyle ciddi ekonomik sıkıntılar yaşamaktadır. Bu durum, toplumda ekonomik adalet arayışını her geçen gün daha da artırmaktadır. Peki, daha adil bir ekonomik sistem mümkün mü? İşte bu soruya adalet, güven, risk paylaşımı ve faizsiz işlem esaslarına dayanan, ülkemizde "katılım bankacılığı" olarak bilinen İslami bankacılık güçlü bir alternatif sunmaktadır (Parlakkaya & Akten Çürük, 2011). İslami bankacılık çoğunlukla "faizsiz sistem" olarak adlandırılıyor. Fakat bu şekilde bir tanımlama, İslami bankacılığı tam olarak karşılamamaktadır. Çünkü bilindiği üzere İslami bankacılık, faizsiz oluşunun yanı sıra, geleneksel bankalardan farklı olarak risk paylaşımını esas alan bir sistemdir. Peki, risk paylaşımı nedir ve nasıl işler? Geleneksel bankaların işleyiş tarzı, oluşan riski müşterinin üzerine yüklemek (risk transferi) esasına dayanır. Yani banka, müşteriye borç verir ve faiziyle birlikte geri alır. Müşterinin başarılı olup olmaması bankayı ilgilendirmez; banka alacağını baştan garanti altına almış olur. Oysa

“Allah alışverişi helâl, faizi ise haram kılmıştır”

Bakara Suresi, 275

Dolayısıyla katılım bankacılığında işler böyle yürümez. Burada banka, müşterinin işine veya projesine ortak olur. Eğer iş sonu veya proje bitiminde kâr elde edilirse, bu kâr sözleşmenin başında belirlenen orana göre paylaşılır. Eğer zarar edilirse, zarar da sermaye oranına göre taraflar arasında paylaşılır. Yani her iki taraf da Şura Suresi 38. ayetinde geçen “...Onlar işleri aralarında istişare ile yürütürler...” ilkesini göz önüne alarak riski birlikte üstlenmiş olur. Böylece gelirin büyük sermaye sahibi kişi veya kurumlarda toplanmasının önüne geçilir, adalet sağlanarak gelirin dengeli bir şekilde bölüşüldüğü görülür (İşlemez, 2022). Katılım bankacılığında risk paylaşımı esas alınarak yapılan bu uygulamalar, kâr-zarar ortaklığına dayanan mudarebe ve müşareke gibi modellerle gerçekleştirilir. Elbette sistemde başka finansman modelleri de vardır; fakat mudarebe ve müşareke bu işin temel taşlarındandır. Katılım bankaları, bu finansman modellerini kullanırken konvansiyonel bankalar gibi sadece kredi itibarına bakmaz; projenin İslami ilkelere uygunluğunu, topluma sağlayacağı faydayı ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya katkısını da dikkate alır (Öner, 2021).

Bu doğrultuda, faizsiz bankacılık prensipleriyle faaliyet gösteren katılım bankalarının sahadaki yansımalarını görmek adına çeşitli uygulama örnekleri önem taşımaktadır. Bu örneklerden biri de İslami finansal işlemlerin yaklaşık %10'unu oluşturan finansal kiralama (leasing) uygulamasıdır. Bu yöntemde banka, genellikle iş makineleri veya araçları satın alarak müşteriye belirli bir vade ile kiralar. Vade sonunda da sembolik bir bedelle malın mülkiyetini müşteriye devreder. (Özdemirci, 2024; Yıldırım & Yıldırım, 2018). Bu uygulamaya dair somut bir örnek, Kuveyt Türk'ün 2019 yılında mühendislik alanında faaliyet gösteren kurumsal bir müşterisiyle gerçekleştirdiği röportajda yer almaktadır: “Mühendislik firması olarak kamu kurumlarına alt yapı ve iş makineleri ile diğer ticari araçların kiralamasını yapmaktayız. Bizler kiraladığımız bu makineleri bankadan leasing yoluyla almaktayız. Burada Kuveyt Türk ile yıllara dayanan bir güven ilişkisi ve karşılıklı anlayışın büyük bir etkisi var. Ayrıca Kuveyt Türk'ün sağlamış olduğu internet bankacılığı ve özellikle online teminat mektubu başvurusu bizlere büyük bir avantaj sağlamaktadır. Kuveyt Türk elini her zaman uzatabilecek ve zor anlarınızda yanınızda olabilecek bir banka. Yıkıldığınızda, adeta arkanızda durarak sizi ayakta tutan bir kardeş gibidir.” Bu sözlerle risk paylaşımını esas alan katılım bankacılığının; firmaların büyümesi, gelişmesi, istihdama katkı gibi finansal boyutu haricinde müşterilerini yalnız hissettirmeme, onlara güven teşkil etme gibi psikolojik boyutlarının da olduğunu görebiliriz.

Peki bu sistem ne kadar güvenilir?

İslami bankacılık hâlâ gelişmekte olan bir sistemdir. Elbette teoride anlatılan bu modellerin uygulamasında zaman zaman eksiklikler olabilir. Ancak bu durum, sistemin İslam'a uygun olmadığını göstermez. Çünkü özü itibarıyla İslami ilkelere dayanan ve bankaların bünyelerinde bulunan şeri danışma kurullarının onayından geçen uygulamalardır. Dolayısıyla, teorik temeli İslam'a dayanan bu sistemin geliştirilmesi ve daha etkin işlemesi için daha fazla emek verilmesi gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, faizsiz olmak katılım bankacılığının sadece görünen yüzüdür; asıl hedef, ekonomik adaleti tesis eden, insan onurunu merkeze alan, paylaşımcı ve güven temelli bir finansal sistem inşa etmektir.

Beyond Profit

The Ethical Core of Malaysia's Islamic Banking System

The history of modern banking started from the Renaissance period in Italy in the 14th century. In most international languages, the term “bank” was derived from *banca*, the Italian word for bench, where moneylenders sat in the marketplace when doing the first interest-based money lending activity, which would become the foundation of modern conventional banking. Key events in history like the birth of the world’s first central bank, the Bank of England during the British-France war in the 17th century, and the First Industrial Revolution in the 19th century shaped the current conventional banking model, in which central banks hold the sole authority of printing money, credit-based economic growth, and the fractional reserve banking standard (Rothbard, 2002).

The vicious cycle of reckless money lending to gain easy money through interest has caused many financial crises globally, which have ultimately sacrificed many, especially the poor. To name a few, the Great Depression (1929–1939), the 1997 Asian Financial Crisis, and the 2008 Mortgage Crisis are some of them (Reinhart & Rogoff, 2009; Gorton,

2010). Thus, it is not an exaggeration to emphasise that modern conventional banking is notorious for its reputation as institutions that disregard ethical values and are fully driven by profit. Malaysia, without exception, implemented the first conventional banking system through Standard Chartered Bank in 1875.

Henceforth, what is the alternative? In this article, we will observe the significance of Islamic Banking in Malaysia, which is the home of one of the best Islamic Banking institutions globally. First and foremost, this booming industry resulted in economic diversification and a growth engine. Islamic banking has been a strategic pillar in Malaysia’s economic planning since the 1980s (Bank Negara Malaysia, Financial Stability and Payment Systems Report). The government didn’t just want to serve religious needs; it saw Islamic finance as a growth sector. Islamic banks offer risk-sharing alternatives to conventional debt-based products.

This provides investment avenues that appeal to ethical investors, both local and foreign (Zaher & Hassan, 2001).

Furthermore, in recent years, Islamic finance accounts for over 40% of Malaysia’s total financing and banking assets, making Malaysia a global leader in this industry (Bank Negara Malaysia, Financial Stability and Payment Systems Report, 2023). Besides that, with institutions like INCEIF, IBFIM, and ISRA, Malaysia has become a hub for Islamic finance talent, producing thousands of skilled professionals in Shariah finance.

This industry has also sparked regulatory innovation and global leadership in Malaysia. A comprehensive legal framework, such as the Islamic Financial Services Act 2013 (IFSA), separates Islamic from conventional banking clearly, giving Islamic banks more autonomy. Malaysia also introduced one of the world’s most comprehensive Shariah Governance Frameworks (SGF), requiring dedicated Shariah boards, internal Shariah compliance departments, and annual Shariah audits (Bank Negara Malaysia, 2013; ISRA via AAOIFI & IFSB). Malaysia has also been proactively contributing to Islamic Banking and Finance’s global standardisation institutions

like the Accounting and Auditing Organization for Islamic Finance (AAOIFI) and Islamic Finance Services Board (IFSB), by hosting bodies like the International Shariah Research Academy for Islamic Finance (ISRA). ISRA has been instrumental in developing Shariah-compliant financial products and services. This has strengthened Malaysia's position as a global leader in Islamic finance, attracting both local and international investors. Besides focusing on ethical and value-based finance, ISRA has promoted financial inclusion and supported initiatives that benefit underserved communities (ISRA, as cited in Zaher & Hassan, 2001). Islamic Banking also ensures financial inclusion and social impact as it promotes a Value-Based Intermediation (VBI) approach, aimed at balancing profit and social good, something that conventional finance often neglects (Bank Negara Malaysia, VBI Strategy Paper, 2017). Products like micro-Takaful, *qard al-hasan* (benevolent loans), and *waqf*-linked financing help bring financial services to low-income and rural populations (Dusuki, 2008). Moreover, through profit-sharing models like *mudharabah* and *musharakah*, Small and Medium Enterprises (SMEs) can obtain financing without the burden of fixed interest payments (Zaher & Hassan, 2001). Other than that, thanks to its first-mover advantage, Malaysia has positioned itself as a centre of excellence for Islamic finance

internationally. Malaysian Islamic banks operate in Indonesia, Pakistan, the Gulf, and even the UK, exporting expertise and products. For instance, Maybank Islamic Berhad, as the Islamic banking arm of Maybank Group, has a strong international presence. Maybank Islamic operates in countries like Dubai, Indonesia, Singapore, Hong Kong, London, and Labuan, offering a wide range of Shariah-compliant financial products and services. CIMB Islamic Bank Berhad, as a part of the CIMB Group, extends its Islamic banking services across Southeast Asia, including Indonesia, Thailand, and Singapore. It also has a presence in other regions through the CIMB Group's international network. Last but not least, Public Islamic Bank Berhad, as a subsidiary of Public Bank, benefits from the group's international operations, particularly in countries like Hong Kong, Cambodia, and Vietnam (Bank Negara Malaysia, Financial Stability Report). One of the most undeniable impacts of Islamic Banking is providing resilience during financial crises. The 2008 global financial crisis was a turning point that highlighted Islamic banking's inherent strengths. Islamic banking's asset-backed structure prohibits speculation (*gharar*) and excessive risk, ensuring financial products are backed by real assets, which adds a layer of stability (Gorton, 2010; Zaher & Hassan, 2001). Due to Shariah restrictions on derivatives and leverage, Malaysian Islamic banks had lower exposure to

subprime assets, hence fared better during the global financial crisis. Not only that, but during downturns, profit-sharing and leasing models provide more flexibility than rigid interest-based lending. The industry has proven its dominant significance in the continuously evolving global banking landscape and holds the potential to become a prominent player in this industry, potentially replacing conventional banking in Malaysia. That being said, however sophisticated and well-established the Islamic banking industry in Malaysia may be, it is an undeniable fact that these institutions are still a product of an integration and modification approach derived from the modern conventional banking system. Scholars such as Dr. Asyraf Wajdi and many others have emphasized that overuse of debt-based structures in most Islamic Banking products, such as *Bai' Bithamanin Ajil* (deferred payment sale) and *Tawarruq* (Commodity-based financing), undermines the ethical and risk-sharing foundations of Islamic finance. Moreover, there's a growing concern that Islamic banks have been operating more and more similarly to conventional banks, in which the services and products offered are mainly revolving around profit-making instruments such as *Murabahah* and *Tawarruq* instead of socio-economic oriented products like *Qard Al-Hasan* and *Micro-Takaful*, which are more essential for underserved populations.

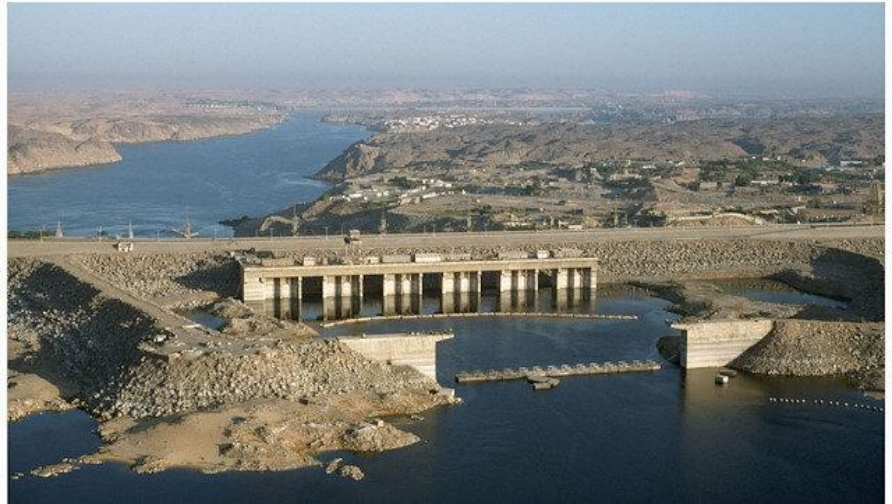
In conclusion, Islamic banking in Malaysia is not just a religious alternative—it's a sophisticated, multi-dimensional financial ecosystem that contributes strategically, socially, and economically to the nation. It's a tool for national development, a diplomatic asset, and a blueprint for others. Islamic banking has not only strengthened Malaysia's banking industry but also positioned the country as a model for integrating Islamic finance into a modern economy (Securities Commission Malaysia, 2017). At the same time, it is of paramount importance for every key player in the Islamic finance and banking ecosystem in Malaysia to continuously self-inspect and improve themselves to make sure that this industry will not stray from Maqasid al-Shariah (objectives of Islamic law).

Mısır'ın Ekonomik Gelişimi ve İlk İslami Bankanın Açılması

Mısır topraklarında (Osmanlı hakimiyetinde ve sonraki dönemlerde) bağımsız bir devlet kurulma süreci ve bu kurulan devletin emperyal güçlerin güdümünde olmaması neredeyse imkânsız bir hal alıyordu. Günümüzde Mısır'da Süveyş Kanalı'nın önemi ne ise önceki dönemlerde de Mısır'daki üretimin ve üretilen malzemelerin kalitelilerinin tartışmasız olmasından kaynaklanıyordu. Antik Mısır'a kadar uzanan bu verimli topraklar, ilk başta Nil Nehri ile önu açılmıştı. Devamında ise İskenderiye, ticaret yolları gibi unsurlar önem kazanmaya başlamıştı. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve ayrıldığı dönemden sonrasında pamuk ve tütün imalatı, zamanında İngilizler tarafından da oldukça kullanılmıştır. Daha Osmanlı hakimiyetinde iken Sait Paşa tarafından yapımına başlanan Süveyş Kanalı ise hem Akdeniz'i hem de Mısır'ı ticaret yolları açısından önemli bir yer haline getirmiştir. Ancak kanalın hem yapımında hem de sonraki dönemlerinde sorunlar bitmek bilmemiştir (Kılıçoğlu, 2021). İlk girişimler Firavunlar döneminden sonra Osmanlı ile başlamıştır. Sonrasında Napolyon bu girişimlere dahil olarak, antik dönemde açılan kanal yoluyla ilgilenmiş ve aramalara başlamıştır. Ancak maliyetler sebebiyle vazgeçmiştir. En nihayetinde yine Osmanlılar tarafından yaptırılan kanal başarıya ulaşmıştır. Böylece Mısır, para akışının günümüzde en önemli yerlerinden biri haline gelmiştir. Bu para akışı sadece Mısır için değil, küresel anlamda da her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Örneğin 2021 yılında yaşanan Süveyş Kanalı krizi, mart ayında bir ticaret gemisinin yolu tıkanması sonucu her geçen gün

10-15 milyar dolar zarara neden olmuştur. Kanalın önemi bu krizle birlikte küresel ölçekte daha net anlaşılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Aslında sadece kargaşalar, yapım süreci ile sınırlı değildir. 1950'lere gelindiğinde Mısır'da egemen bir devlet kurulmasına karşın kanalın yönetimi hâlâ kanal şirketindeydi. Mısır'ın kalkınması için aynı zamanda Asvan Barajı projesi geliştiriliyordu. Ancak ABD ve İngiltere, Mısır'ın doğu bloğuna silah satması ve İsrail karşıtı militanlara destek vermesi sebebiyle kredi vermeyi reddetmiştir. Bunun üzerine Cemal Abdülnasır, kanalı kamulaştırarak bu mali gücü elde edebileceği düşüncesi ile kanalın millileştirildiğini duyurmuştur. Nihayetinde ise 1956 Süveyş Krizi patlak vermiştir (Kılıçoğlu, 2021). Bu krize Sovyetler ve Amerika'dan müdahale gecikmemiştir. Bu toprakların sürekli himayeler altında olması sebebiyle farklı para akışları, para politikaları ve ekonomik düzenlerle şekillenmiştir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanı sonrası hıdivlik almasıyla birlikte, Mehmet Ali Paşa ve oğulları bu toprakların

ekonomisini iyi yönetmiş ve kalkındırmıştır. Böylece kendisine hem bir ordu hem de neredeyse bir devlet sayılabilecek bir düzen kurmuştur. Öyle ki, Mehmet Ali Paşa bu kalkınma ile kurduğu düzenden ve ordulardan, Osmanlı'nın bastırmakta zorlandığı Mora İsyanı'nı bastırmıştır. Bu sadece ekonomik kalkınmanın sonucu olmasa da önemli bir kısmını gerektirdiği açıktır. Aynı zamanda Osmanlı'yı da zor duruma düşürmüştür. Bu kalkındırma planlarında, dünyaca ünlü kaliteli Mısır pamuğunun üretilmesi, iletişim ve ulaşım olanaklarının gelişmesi önemli bir yer tutmuştur. Yabancılar verilen imtiyazlar neticesinde Avrupalılar için kolay kazanç kapısı olmasıyla İngilizlerin ilgisini çekmeye başlamıştır (Oral Sander, s. 301-305). Ayrıca, Amerikan İç Savaşı sırasında İngiltere'nin bazı tekstil şehirlerinin ihtiyaç duyduğu hammadde, Mısır'dan sağlanmıştır. Bu da İngilizlerin Mısır'la olan iktisadi ilişkilerini artırmıştır (Özçelik & Öztürk, 2021). 1800'lü yıllardan 1922 yılına kadar İngilizlerin ve Fransızların Mısır'da sömürge

Asvan Barajı

kurmasıyla birlikte, İslami para politikaları haricinde politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Her ne kadar hammadde ithalatı amacıyla kullanılsa da buradaki politikaları genelde kendi atadıkları generaller belirlemiştir. Bu şekilde, İslam ülkeleri Batılı devletlerin politikalarıyla daha iç içe hale gelmiştir. Para politikaları bankacılık sisteminde de karşılık bulmuş, bu durum ise İslami inançlar açısından hoş karşılanmamıştır. İslam fıkıhındaki faiz yasağı, Müslümanlar için ciddi bir sorun teşkil etmiştir. Faiz dışında İslam'a aykırı yönleri olan bu sistemler karşısında, İslami bankacılık fikri yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece Müslümanlar için hem şeriata uygun hem de ihtiyaçlara cevap verebilecek bir kalkınma modeli arayışı doğmuştur (Kazak, 2022).

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte ticaretin genişlemesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu ticaretin düzenlenmesinde en büyük rolü bankalar üstlenmektedir. Sisteme yeni anlayışlar dahil olmaya başlamıştır. İslami hassasiyet de bu yeni yaklaşımlardan biridir. İslami görüşe mensup kişi ve kurumlar, faiz ve benzeri yasaklar sebebiyle mevcut sisteme dahil olamamaktadır. Ancak arayışlar sürmüş ve 1960'lı yıllarda katılım bankacılığı bu ihtiyaca ilk cevap olarak doğmuştur. Bu konuda ilk örnek, Avrupalılarla ticari ilişki sürdüren Müslümanların finansal işlemlerine dayanır. Ancak bankacılık faaliyeti olarak ilk defa **Mith Ghamr Tasarruf Bankası** 1963 yılında şariat hukukuna uygun olarak kurulmuştur. Konvansiyonel bankalardan farklı olarak İslami bankacılık sistemi, kâr ve zararı paylaşır. Bu paylaşım, faizsiz para verilmesi karşılığında kâra ortaklık esasına dayanır. Böylece kazanç hem şariat hükümlerine göre uygulanmış olur hem de müşterinin ihtiyacına cevap verir (Emiroğlu, 2021).

Katılım bankalarının henüz sisteme dahil olmadığı dönemlerde bireylerin yatırımları atıl durumda kalmıştır. Bu hoş karşılanmayan durum, katılım bankalarının fon

Mit Ghamr

kullandırma yöntemi ile reel kanallar üzerinden değerlendirilmiştir. Mevduat bankaları ile katılım bankaları birbirinden farklıdır. Mevduat bankaları fonlarını faizle toplar ve işlemlerini faizle yapar. Oysa katılım bankalarında kâr ve zarara ortaklık esası geçerlidir (Emiroğlu, 2021).

Katılım bankacılığı, İslami sisteme göre düzenlenmiş ve Kur'an ile sünnet ışığında çalışan bir alt sistemdir. Faizsiz çalışmasının yanı sıra risk paylaşımı ile geleneksel bankalardan ayrılır. İşlevsel olarak diğer bankalardan çok farklı olmasa da, dayandığı ilke ve hassasiyetler açısından farklılık arz eder. Dünya genelinde sadece Müslüman ülkelerde değil, halkı Müslüman olmayan Batı devletlerinde de bu bankacılık faaliyeti aktif bir şekilde yürütülmektedir. Katılım bankacılığının ortaya çıkışı açısından Mısır'ın tarihi, oldukça açıklayıcı bir örnektir. Zira bu ülke hem İslami hem de gayr-i İslami devletler tarafından yönetilmiş ve karmaşık para politikaları yaşamıştır. Müslüman halkın haram sayılan para politikalarına karşı nasıl bir yol izlediği, bu tarihsel süreç içinde daha iyi anlaşılabilir. Osmanlı döneminde zaten Osmanlı tarafından yönetilen bu topraklar, Fransız ve İngiliz idaresinde yalnızca sömürülmüştür. Özellikle Lord Cromer'in 24 yıllık görev süresince bu siyasi işgalin gelişmesiyle birlikte Mısır'ın kaynakları dış güçlerce sömürülmüştür (Özçelik & Öztürk, 2021).

Henüz resmi bir sömürge haline gelmeden bile Mısır, İngiltere'nin etkisi altına girmiştir. Amerikan İç Savaşı sırasında İngiltere'nin tekstil ürünleri için ihtiyaç duyduğu hammaddenin Mısır'dan karşılanması ve yabancılara verilen imtiyazlar İngilizlerin etkisini artırmıştır (Oral Sander, s. 305).

İsmail Paşa'nın Mısır'ı Avrupalılaştırma çabaları, ülkeyi iflasa sürüklemiş olsa da İngiltere'ye büyük faydalar sağlamıştır. Tarih boyunca Mısır, ekonomik kalkınmanın ve küresel para akışının merkezinde olmuştur. Bağımsız olduğu dönemlerde de, başka devletlere bağımlı olduğu dönemlerde de ekonomisi zaman zaman el değiştirmiştir. Son dönemlerde İslamiyet'in etkisiyle sömürge ülkesi vatandaşlarının bir İslam bankası kurma çabası, **Mith Ghamr Bankası** ile kısa süreliğine de olsa başarıya ulaşmıştır (Wikipedia contributors, 2025). Her ne kadar Avrupalılarla yapılan para alışverişlerinde Müslümanlar başarılı olmuşsa da, küresel ölçekte bu banka bir öncü olmuştur. Ancak Mısır'ın bu konudaki önemi sadece bu banka ile sınırlı kalmayıp, tarihi yaşanmışlığı ile de ekonomik olarak dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır.

Finance with Faith

How IsDB Shapes Inclusive Development

In a world where financial systems are often dominated by profit-driven motives, the Islamic Development Bank (IsDB) stands out as a values-based multilateral institution rooted in the principles of Islamic finance. Founded to foster economic development and social progress among member countries and Muslim communities worldwide, the IsDB emphasizes ethical investing, equitable partnerships, and sustainable development. Its commitment to mutual support, rather than the traditional donor-recipient model, highlights a unique approach in the global development finance landscape. This distinct model has enabled the IsDB to deliver long-term development outcomes while respecting cultural and religious sensitivities, making it a crucial player in addressing the diverse needs of the Global South.

Being among the biggest financial institutions in the Islamic Finance Industry, the Islamic Development Bank has been launching projects for human well-being, health, education, job creation, and mitigating poverty in 4 continents for almost a half century. Apart from 57 member countries, IsDB is supporting Muslim communities in non-member countries as well. This multilateral development finance institution focused on applying Islamic Finance principles to infrastructure, social, and private sector development. The highest authority of bank is Board of Governors consisting of representatives from all member countries. Each year appointed governors – usually ministers of finance – meet to approve financial statements for the past fiscal year and to set policies and capital contributions. Dr. Mohammad Sulaiman al Jasser was elected for the role of chairman of IsDB in 2021 for a 5-year period by the Board of Governors. In the Board of Executive Directors, responsible body for operational activities, there are overall 19 members – 10 main shareholder countries appoint Executive Directors by themselves, and the remaining 9 are elected by the governors of other countries. The term of the office for members is 3 years. Currently, Mehmet Şimşek, minister of Treasury and Finance, is representing Türkiye on the Board of Governors while Osman Çelik, deputy minister of Treasury and Finance, is representing the country on the Board of Executive Directors.

Mohammad Sulaiman al Jasser, chairman of IsDB

Originally, the Islamic Development Bank was established in 1973 by Finance Ministers in the Organization of Islamic Cooperation with the support of Faisal bin Abdulaziz al Saud, former king of Saudi Arabia, and began its activities in 1975. When it started its activities IsDB was the only entity. Until now, five additional entities have been integrated into the IsDB Group structure including Islamic Development Bank Institute, Islamic Corporation for the Development of the Private Sector, Islamic Corporation for Insurance of Investment and Export Credit, International Islamic Trade Finance Corporation, and Islamic Solidarity Fund for Development. Currently, this group of six entities is working under the same goal to deliver multiple value-added products and services to its members. IsDB follows the role model of South-South Cooperation, which means more developed countries collaborate with less developed through exchanges of knowledge, resources, skills, and collective actions such as regional

organizations, civil society, the private sector, and academia for individual and mutual benefits. IsDB's partnerships and development solutions mainly address the needs and priorities of the Muslim world. North African, Middle Eastern, and South Asian Countries, where a high percentage of their population are Muslims, defined as 'Global South'. Focusing on the development goals in the 'Global South' makes IsDB distinctive among other development banks. As one of the top multilateral development banks in the world, IsDB is famous for its following Islamic Finance principles and trustworthiness with the highest AAA credit rating for over a decade. Partnership among countries has built upon the equality phenomenon where all member countries contribute money to the bank and all of them are able to get support from it. This phenomenon as well, makes the IsDB unique where most multilateral development banks follow the donor-recipient model where some countries help other countries. In that division of working models, IsDB's fundamental principles like mutual support and partnership are reflected in its model as it treats all members as equal partners.

While the equal partnership model is a key differentiator of the IsDB – promoting fairness by allowing all member countries to contribute and benefit – the practical implementation of this model is not without challenges. In reality, countries with larger financial contributions, such as Saudi Arabia, naturally wield greater influence over decision-making due to their capital share and voting power. Smaller or less developed member countries may have limited leverage in shaping strategic directions, even though they are considered equal in principle. This tension between formal equality and practical influence raises questions about how truly balanced the partnership is in execution. Nevertheless, the model remains significant as a symbolic and structural commitment to equity and mutual development, especially compared to more hierarchical institutions.

The headquarter of IsDB is in Jeddah, Saudi Arabia and this country, as mentioned before, has a great influence on decision-making and owns the bank's most paid-up capital (22.5%). Besides Saudi Arabia, it has offices and regional hubs in 11 member countries. 2 main hubs of

the bank are located in Türkiye – one in Istanbul and one in Ankara.

IsDB is concentrating on 2 pillars that keep the economy healthy and resilient:

1. Green, resilient, and sustainable infrastructure. Under that pillar, there are 6 specific areas that are prioritized by the bank.

- Clean and renewable energy;
- Sustainable multi-modal transport;
- Agriculture and rural development;
- Information and communication technology & digitization;
- Social infrastructure;
- Urban development, water and sanitation.

2. Inclusive human capital development. Under this second pillar bank will focus on mainly 5 sectors.

- Universal healthcare/services;
- Resilient and quality education;
- Nutrition and food security;
- Social protection;
- MSMEs and job creation.

These two pillars will be supported by four inseparable focus areas: Islamic Finance, Climate Change, Women and Youth, and Capacity Development. Regardless of the specific area the bank is contributing to, these four valuable dimensions will always be taken into consideration. Bringing these four areas together not only ensures the economic success of projects but also contributes to society and helps protect the environment. Although the Bank's support varies depending on each country's specific needs, its adaptive and needs-based approach is designed to offer tailored and effective solutions to all member states.

There are a number of instruments for IsDB to gain capital and investments. Initially, as mentioned above, 57 member countries agreed to contribute financially. IsDB collects capital from these countries. The biggest shareholders are Saudi Arabia, Libya, Iran and Nigeria. Sukuk, which is one of the most popular partnership models in Islamic Banking or Islamic versions of bonds, are issued by IsDB to raise funds in international markets. There are also Green Sukuk that aimed to finance eco-friendly projects – investments in renewable energy and other environmental assets – prioritizing Shari'ah concerns. Investors – mostly large corporations, institutions, and governments – can be part of large development projects by buying them. IsDB shares the emerged profit from this major source of funding among investors instead of interest as it is forbidden in Islam. Sometimes gained returns from these projects or different profit-sharing models are reinvested into other

projects by IsDB. The bank also works in cooperation with other development banks, such as the World Bank, to co-finance large-scale projects with the Islamic principle of sharing risks and returns. It has also additional revenues from services like technical assistance, advisory, or project supervision. Because the IsDB is not a commercial bank and therefore does not offer retail banking services; individuals are not able to open an account from it.

On top of that, there is a PPP model (Public-Private Partnerships model) that is used by IsDB to deliver public infrastructure or services. In that model, IsDB can have different roles like financier, transaction advisor, risk sharer, and sukuk issuer. It always acts as a public partner although it works closely with private companies. For example, in the Dakar-Diamniadio Toll Highway Project in Senegal, the IsDB helped the Senegalese Government, alongside the World Bank and African Development Bank, by providing Shariah-compliant financing. In most PPPs, it is hard to public sector, especially for developing countries like Senegal in the given example, to fund the project or prepare needed infrastructure. IsDB plays different roles in supporting the public sector and ensures to make that partnership happen. Ankara-Niğde Motorway project in Türkiye, which cost nearly \$1.3 billion and used the *istisna'a-ijara* structure, Jamshoro Coal Power project in Pakistan, which cost nearly \$1.5 billion and co-financed with World Bank and Asian Development Bank, Rogun Hydroelectric Power Plant project in Tajikistan, which cost \$550 million and co-financed with several institutions are alongside with the biggest projects of IsDB so far.

Ankara-Niğde Motorway Project (Türkiye)

Jamshoro Coal Power Project (Pakistan)

One of the most important projects known as Lives and Livelihoods (LLF) has been jointly launched by IsDB and its partners to alleviate poverty across 33 member countries. The aim of the project is to provide sustainable and accessible funding for the fundamental needs of the poor by which they would be able to uplift from poverty towards prosperity and it addresses the 9 Sustainable Development Goals (SDGs). After that, the bank established a special fund to support Palestinians called the Economic Empowerment Fund for the Palestinian People (EEFPP) that solves poverty, aid-dependency, and other major problems among Palestinians. Over the coming decade, the Fund is expected to support more than 300,000 Palestinian families.

Lives and Livelihoods Fund

Future Outlook

The future of IsDB is discussed in the meeting of the Board of Governors in Madinah, in January 2025. This strategic framework covers a decade following from the next year (2026-2035). Improving collaboration to a new level amongst member countries and prioritizing sustainable development, social inclusion, and economic diversification in projects are core objectives of the bank. Improvement of operational effectiveness and inclusion of more people to financial services in member countries are expected in the future through digital recycling start-ups. In this regard, launching projects that align with Sustainable Development Goals (SDGs), enhancing eco-friendly projects by taking climate into consideration, and putting forward Green Sukuk would be really necessary to reach targeted goals.

Bankacılığın Alternatifi mi, İdeal Model mi? Katılım Sistemine Eleştirel Bir Bakış

Konvansiyonel finansal sistemin küresel ölçekte hâkimiyetini sürdürdüğü günümüzde, İslam ekonomisi alternatif bir ekonomik model sunmaktadır. Bu sistem, İslam ekonomisinin temel ilkelerine dayanmakta olup; *riba* (faiz) yasağı, riskin taraflar arasında adil bir şekilde paylaşılması ve belirsizlikten (*garar*) kaçınma gibi prensiplere dayanmaktadır. Bu sistem sadece salt bir finansal yapı sunmakla kalmaz aynı zamanda; adalet, dürüstlük ve toplumsal sorumluluk gibi ahlaki değerler üzerine inşa edilmiş bütüncül bir ekonomik model sunmaktadır. Bireysel çıkarların ötesinde toplumsal faydayı da önceleyen bu yapı, ekonomik faaliyetleri kar odaklı değil, aynı zamanda ahlaki sorumluluk ve toplumsal yarar boyutlarıyla da değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Teorik açıdan oldukça sağlam temellere dayanan bu sistemin pratik alandaki karşılığını katılım bankaları oluşturmaktadır. Katılım bankaları, faizsiz finans ilkelerine bağlı kalmayı taahhüt ederek fon toplamakta; topladıkları bu fonları, islami hassasiyetleri olan bireyler ve kurumlarla paylaşmaktadır. Katılım bankaları bu yönüyle sadece faizsiz olmayı değil; aynı zamanda sosyal adalet, risk paylaşımı ve reel ekonomik faaliyetlere dayalı bir finansal yapı inşa etme iddiasındadır. Ancak bu teorik çerçevenin pratikte ne derecede hayata geçirildiği, katılım bankalarının bu ilkelere ne

ölçüde sadık kaldığı, akademik ve sektörel düzeyde tartışma konusudur. Bu noktada kritik bir soru gündeme gelmektedir: Katılım bankaları, İslam ekonomisinin bu idealist yaklaşımını ne ölçüde uygulayabilmektedir? İşte bu sorunun cevabını bulabilmek için, katılım bankalarının fon yönetim süreçlerini nasıl gerçekleştirdiğini analiz etmemiz gerekmektedir. Fon toplama sürecinde, genellikle mudaraba esasına dayalı katılım hesapları kullanılmaktadır. Bu hesaplarda banka, müşteri adına fonları yöneten ‘mudarib’ konumundadır. Müşteri ile banka arasında oluşan bu ortaklık sonucunda, elde edilen kar veya zarar önceden belirlenen oranlar doğrultusunda taraflar arasında paylaştırılmaktadır. Bu yöntem, riski taraflar arasında adil bir şekilde paylaşılmasına dayanmaktadır. Fon kullandırma sürecinde ise katılım bankaları, İslam hukukuna uygun olan reel varlıklara dayalı ve ticari işlem temelli finansman yöntemlerini uygular. En yaygın kullanılan finansman yöntemleri arasında murabaha, icara, müşareke ve mudaraba yöntemleri bulunmaktadır. Bu yöntemler İslam hukukuna uygunluğu sebebiyle İslami bankacılığın temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, katılım bankalarının uyguladığı fon toplama ve kullandırma yöntemleri teorik ve pratik olarak ele alınacak; Türki-

ye’deki uygulamalar üzerinden bir değerlendirme sunulacaktır. Katılım bankalarının faaliyet sürecindeki ilk aşama olan fon toplama işlemleri, müşteri ile banka arasında kar zarar paylaşımını esas alan ortaklık modelleri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda; katılım bankaları özel cari hesaplar ve katılma hesapları ile müşterilerinden fon toplamaktadır. Özel cari hesaplar, istenildiği zaman açılabilen, arzu edildiği takdirde kısmen ya da tamamen kapatılabilen ve karşılığında hesabı açan kişiye herhangi bir gelir veya getiri sağlamayan fonlardan oluşan hesaba denilmektedir. Bu hesaplar Türk Lirası cinsinden açılabilen gibi yabancı ülkelerin para birimleri veya kıymetli maden cinsinden de açılabilir (Katılım Bankacılığında Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri, t.y.). Cari hesaplar emanet ve karz sözleşmelerine göre işlemektedir. Emanet niteliğindeki cari hesaplarda bulunan mevduatlar, müşterinin izni olmadan banka tarafından kullanılamazlar. Çünkü bu hesapların mülkiyeti müşteriye aittir. Karzı hasen niteliği taşıyan cari hesaplarda ise müşteri, bankaya faizsiz bir borç vermiş sayıldığından dolayı katılım bankası bu hesapları müşterinin iznine ihtiyaç duymaksızın kullanabilmektedir. Zarar edildiği takdirde müşteri bu zarardan etkilenmemektedir. Cari hesap sahiplerine çek karnesi verildiği gibi, hesabın durumuna göre

gerekli olan durumlarda ücret almadan çeşitli hizmetler de sunulmaktadır (Arabacı, 2015).

Katılma hesabı ise Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılması sonucunda oluşan kâr veya zarara ortak olunmasını esas alan hesaplardır. Karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmez ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmez (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, t.y.). Katılma hesabına para yatıran müşteriler, kara ortak oldukları gibi doğabilecek zarara da ortak olmaktadır. Bu hesaplar, İslam hukukunda ‘mudaraba’ olarak geçen emek-sermaye ortaklığı esasına göre yürütülmektedir.

Mudarebe sözleşmesine göre müşteri sermaye sahibi, banka ise emek sahibi konumundadır.

Peki bu sistemin geleneksel faizli yöntemlerden farkı nedir? Geleneksel faizli bankacılık uygulamalarında bu nitelikte bir ortaklık söz konusu değildir. Müşteri bankaya yatırdığı mevduat karşılığında sabit bir getiri elde ederken; zarar söz konusu olduğunda ise müşteri oluşan bu zarardan etkilenmemekte, tüm zarar bankaya ait olmaktadır. Geleneksel faizli yöntemlerin aksine, mudaraba uygulaması riskin paylaşımı ilkesine dayanmakta olup kar ve zararın müşteri ile banka arasında paylaşılmasını sağlamaktadır. Bu durum, yalnızca karın değil, zararın da taraflar arasında paylaşımını sağlayarak riskin dengeli bir şekilde dağıtılmasını hedeflemektedir. böylece, adil ve sorumluluk esaslı bir finansal yapının inşası amaçlanmaktadır.

Yukarıda açıklanan fon toplama yöntemlerinden ardından katılım bankaları, topladıkları bu kaynakları İslami finans ilkelerine uygun şekilde kullandırmaktadır. Bu finansman yöntemleri arasında en yaygın olarak kullanılanlardan enstrümanlardan biri murabahadır. Murâbaha, müşterinin isteği ve satın alma vaadi ile bir malın katılım bankası tarafından ilk satıcıdan peşin alınıp alışı fiyatı veya maliyetinin üzerine belirli bir kâr ilave edilerek müşteriye vadeli olarak satılması işlemidir (Murabaha Standardı TR, t.y.).

Murabaha süreci, müşterinin satın almak istediği malı bulup finansman talebiyle katılım bankasına başvurmasıyla başlar. Banka mal ve müşteriye değerlendirir. Finansman sağlamaya karar verirse, müşteriye mal alım vekaleti verir. Bazı durumlarda, satıcıya sipariş formu gönderir. Katılım bankası malı müşterisi adına, kendi hesabına alır ve ödemeyi satıcıya yapar. son olarak, banka malı müşterisine vadeli bedelle devreder (Yaşayan ve gelişen katılım bankacılığı, 2019).

Murabaha işleminin meşru bir şekilde yapılabilmesi için, belirli koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. bu bağlamda, ortada satılacak bir malın olması gerekir. Alınıp satılacak malın, dinen meşru olan mallardan olması ve taksitli satışa uygun olması önemlidir. Ayrıca işlemin sahte olmaması gerekmektedir. Bu şartlar murabahanın geçerli olmasını sağlamaktadır (Orhan, 2020, s. 46). Murabaha yöntemi geleneksel bankacılıkta olmayan, İslami finans prensipleri doğrultusunda oluşan özgün Bir finansal yöntemdir. Bu yöntemin özgün yapısını ve geleneksel bankacılık ile arasındaki farkı daha iyi kavrayabilmek için somut bir örnek üzerinden anlatmak yerinde olacaktır. Örneğin, bir araç satın almak isteyen müşteri, bu aracı satın alabilmek için geleneksel bankadan ihtiyaç kredisi alır. Banka müşteriye finansman sağlar ve müşteri aracı kendisi satın alır. Müşteri aldığı krediyi belirlenen faiz oranı ile birlikte geri öder. Banka bu krediden sabit bir getiri elde eder-

ken, risk tamamen müşteriye aittir. Katılım bankalarında ise süreç farklı işlemektedir. Banka, müşterinin talebi ile aracı satın alır ve üzerine kar ekleyerek vadeli bir şekilde müşteriye satar. Böylece katılım bankası bu işlemde kar elde etmiş olurken ve risk de taraflar arasında paylaşılır.

Murabaha, sadece finansal bir yöntem olmanın ötesinde, İslam ekonomisinin temel ahlaki prensiplerini en iyi şekilde yansıtan uygulamadır. Bu yöntemle, faizsiz ve şeffaf bir ticari işlem yapılmakta ve bireylerin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlere ulaşmaları sağlanmaktadır. Murabaha işleminde, malın alış bedeli ve üzerine eklenen kar arasındaki fark taraflarca bilinmekte ve bu sayede finansal işlemlerde oluşabilecek belirsizlik (garar) ortadan kaldırılarak taraflar arasında güven tesis edilmektedir. Bu durum, ticari işlemlerin adil ve güvenli bir şekilde yürütülmesi için önem arz etmektedir.

Murabaha yönteminden sonra şimdi de katılım bankacılığında kullanılan bir diğer yöntem olan icareyi ele alacağız. icare, intifa hakkından yararlanmak üzere bir varlığın kiralanmasını veya kiraya verilmesini ifade eden bir sözleşme türüdür. Bu terim, ücret karşılığında işçi kiralanmasını da içine almaktadır (Ayub, Akten Çürük, & Parlakaya, 2017). Bir maldan tüketilmeden yararlanılabiliyorsa o mal icare sözleşmesine uygundur. Buna göre bir maldan yararlanmak için malın kendisini tüketmek gerekiyorsa o mal üzerine kira

sözleşmesi yapılamaz. Örneğin, ekmek, su, meyve ve para kiralanamaz. Ancak ev, araba, arsa, makine, kitap ve mobilya kiralanabilir (*Yaşayan ve gelişen katılım bankacılığı*, 2019). İcare yöntemi ise bu tür malların kiralama sürecini düzenlemektedir.

Süreç genellikle müşterinin kiralamak istediği makine ve ekipmanın özelliklerini belirlemesi ile başlar. Ardından banka, bu özelliklere uygun makine ve ekipmanı tedarik eder ve önceden belirlenen kira bedeli ile müşteriye belirli bir süre için kiralar. Müşteri, vade boyunca ödemelerini yapar; süre sonunda ise söz konusu mal banka tarafından geri alınır ya da ayrı bir satış sözleşmesi ile müşteriye devredilir.

Bu sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için somut bir örnek üzerinden ilerlemek yerinde olacaktır. Örneğin bir tekstil firması, üretim kapasitesini artırmak amacıyla 1 milyon TL değerinde sanayi tipi bir dikiş makinesi almak istemektedir. Firma, bu makineyi doğrudan satın almak yerine finansal kiralama yoluyla katılım bankasından almak istemektedir. Bu sebeple, firma katılım bankasına başvurur, banka makineyi üreticiden satın alır ve firmaya aylık 20.000 TL bedelle 5 yıl süreyle kiralar. mülkiyet banka üzerinde kalır ve kiralama süresi boyunca oluşabilecek zarar da bankaya aittir. ödemelerde gecikme olduğu takdirde ise faiz yerine gecikme cezası uygulanır. Vade sonunda makine ya iade edilir ya da ayrı bir satış sözleşmesi ile firmaya devredilebilir.

Bu örnekten hareketle, icare akdi

İslam ekonomisinin kurallarına uygun olarak görünse de, uygulamada leasing yöntemine benzerliği konusunda eleştirilmektedir. Bu benzerlik, malların belirli bir süreliğine kiralanması, mülkiyetin banka üzerinde kalması ve kira ödemeleri üzerinden getiri sağlanması noktalarında ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, icare ile leasing arasında birtakım teorik farklar da bulunmaktadır. Leasing uygulamalarında kiralanan mala ilişkin riskler müşteriye aittir, icare sözleşmesinde bu risk bankaya aittir. Söz konusu malın başına bir şey gelmesi durumunda, icare sözleşmesi sona ererken, leasing sözleşmesi devam etmektedir. Ayrıca, ödemelerde gecikme olması halinde leasing de faiz tahsil edilirken, icarede böyle bir uygulama bulunmamaktadır. Leasingde ödemeler sözleşme imzalandığı anda başlarken, icarede ödemeler malın tesliminden sonra başlamaktadır (Orhan, 2020, s. 50).

Sonuç olarak, katılım bankalarının icare uygulamaları, özünde faizsizlik ilkesine dayansa da, yapısal olarak geleneksel leasing işlemine oldukça benzemekte ve bu da bu işlemin meşruiyetinin tartışılmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda icare uygulaması gerçekten islami ilkelere mi dayanmakta yoksa konvansiyonel finansal ürünlerin 'İslamileştirilmiş' bir versiyonu mu olduğu kapsamlı bir şekilde sorgulanmalıdır.

Bir diğer fon kullandırma yöntemi ise, İslami finans sisteminin sermaye piyasası araçlarından biri olan sukuktur. Sukuk, kökeni arapça olan *sak* kelimesinin çoğuludur ve eşit

değerli sertifikalar anlamına gelmektedir. Temel olarak sukuk; her türlü varlık, hak, yatırım veya faaliyetlerin finansmanını sağlamak amacıyla özel amaçlı şirketler veya varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen ve sahiplerinin bu varlık, hak, yatırım veya faaliyetlerden elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan sermaye piyasası ürünüdür (*Yaşayan ve gelişen katılım bankacılığı*, 2019). Türkiye'de ilk sukuk uygulaması 2010 yılında Kuveyt Türk Katılım Bankası tarafından icare sukuk olarak yapılmıştır. Günümüzde ise Türkiye'de sukuk hem katılım bankaları hem de devlet hazinesi tarafından ihraç edilmektedir (Orhan, 2020, s. 51). Fakat sukukun farklı çeşitleri de bulunmaktadır. Kısa bir şekilde işleyişini şöyle açıklayabiliriz: ilk olarak söz konusu varlık, ileride geri alınmak kaydıyla Varlık Kiralama Şirketine (VKŞ) devredilir. VKŞ, bu varlık üzerinden kira sertifikaları oluşturarak yatırımcılara satar.

Yatırımcılardan toplanan gelirler, kaynak kuruluşa (KK) devredilir. VKŞ, söz konusu varlığı kaynak kuruluşa kiralar. Kaynak kuruluş, düzenli bir şekilde kira ödemesini yapar. VKŞ, ödenen kiralari sertifika sahiplerine aktarır. Anlaşılan dönem sonunda VKŞ varlığı kaynak kuruluşa belli bir miktar karşılığında geri satar. Varlığın parasını yatırımcılara aktarır (Orhan, 2020, s. 52).

Bir başka fon kullandırma yöntemi ise kar zarar ortaklığına dayalı olan mudarebe sistemidir. Mudarebe, bir tarafın sermaye diğer tarafın emeğini ortaya koyarak bu sermayeyi işletmeyi üstlenmesi ile kurulan ve elde edilen kârın paylaşımı esasına dayanan bir tür ortaklık sözleşmesidir. Bu sözleşmenin tarafları gerçek kişiler olabileceği gibi tüzel kişiler de olabilir. Sermaye ortaya koyan tarafa sermaye sahibi (sermayedar), emeği ile bu sermayeyi işleten tarafa ise işletmeci (emek sahibi) denir (*Mudarebe Standardı*, t.y.). Müşteri, ortaklık talebini katılım bankasına iletir. Katılım bankası, müşteri, sektör ve ortaklığa ilişkin gerekli değerlendirmeleri yapar. Ortaklık

sözleşmesi ve diğer dokümanların taraflarca imzalanması akabinde, katılım bankası ortaklık bedelini müşteriye aktarır. Ortaklığa konu olan bedel başta mutabık kalınan faaliyetlerde kullanılır. Müşteri, ortaklığın gidişatına etki eden her türlü olumlu/olumsuz faktörle ilgili katılım bankasını bilgilendirir. Dönem sonunda ortaya çıkan kâr taraflar arasında anlaşılan orana göre paylaşılır.

Mudarebe sözleşmelerinde, genel manada projelere sermayeyi katılım bankası sağlamakta, emek ve tecrübeyi ise girişimciler sağlamaktadır. Mudarebe yönteminde proje bittikten sonra elde edilecek olan kar, girişimci ve katılım bankası tarafından başta belirlenmekte ve ortaklık kurulduğunda sözleşme de yazan orana göre dağıtılmaktadır. Ancak proje bitiminde herhangi bir zarar meydana gelmiş ise zararın tamamı katılım bankasının yani sermayeyi koyan tarafın sorumluluğu altındadır. Çünkü girişimcinin zararı, projenin yapımı aşamasında ortaya koymuş olduğu emeğidir (*Katılım Bankacılığında Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri*, t.y.).

Müşareke ise, sermaye-sermaye ortaklığıdır. Murabahadan farkı, iki tarafında sermayesini ortaya koymasındır. Taraflardan biri ya da daha fazla kişi, emek sahibi de olabilir. Aynı şekilde, anlaşılan yerlerde sermayeyi çalıştırılır ve işlem sonunda elde edilen kar, anlaşılan oranda taraflar arasında paylaşılır. Zarar durumu olursa, sermayeye katılım oranına göre paylaşılır. Müşareke yöntemine bir örnek bakmak yerinde olacaktır. Örneğin katılım bankası ve girişimci arasında konut projesi yapmak için ortaklık kurulacaktır. Katılım bankası, projeye sermaye sağlarken, girişimci de sermaye ile birlikte proje yönetimi ve emeğini koyar. Ortaklık süresince elde edilen kar, önceden anlaşılan oranda ortaklar arasında paylaşılırken, olası zarar durumunda ise zarar sermaye oranına göre bölüştürülür. Bu yöntem, kar ve zararın taraflar arasında adil bir şekilde paylaşılmasını sağlarken, aynı zamanda da paranın üretim ve yatırım gibi gerçek ve sürdürülebilir ekonomik faaliyetlere yönlendirilmesini sağlar.

Sonuç olarak, katılım bankacılığı İslami finans ilkeleri doğrultusunda

faaliyetlerini yürütmekte; faizsiz, risk paylaşımına dayalı ve reel ekonomiyi destekleyen bir sistem sunma iddiasındadır. Türkiye’de de uygulama alanı giderek genişleyen bu yöntemler hem bireylerin hem de kurumların ihtiyaçlarına İslami hassasiyetler çerçevesinde çözüm sunmaya çalışmaktadır. Ancak, geleneksel finansal modellerle benzerlikleri ve uygulamada karşılaşılan bazı sorunlar nedeniyle bu sistemin ne ölçüde özgün ve ideal bir yöntem olduğu zaman zaman eleştiri konusu olabilmektedir. Bu noktada önemli olan, katılım bankacılığının yalnızca İslam ekonomisinin terminolojisini kullanmakla kalmayıp, aynı zamanda da İslam ekonomisinin özünü yansıtan bir yapıya evrilmesi yerinde olacaktır. Aksi takdirde sistemin güvenilirliği ve sürdürülebilirliğini sağlama konusunda ciddi zorluklar yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

Dijital Çağda Adalet Arayışı

Kripto Paralar & İslami Finans

Hayatımızdaki her şeyin dijitalleştiği bir çağda yaşıyoruz. Günlük yaşamımızda bankacılık işlemlerinden yaptığımız alışverişe kadar birçok işlemi artık tek bir tuşla gerçekleştirebiliyoruz. Peki bu teknolojik dönüşüm finansal sistemleri nasıl etkilemektedir? Özellikle blockchain teknolojisi ve bu teknolojinin en bilinen ürünü olan kripto paralar, geleneksel bankacılık sistemini etkileyecek kadar güçlü olabilir mi?

Son yıllarda finansal dünyada köklü değişimlere yol açan blockchain teknolojisi ve aynı altyapı üzerine inşa edilen kripto paralar, sadece bireysel yatırımcıların değil, aynı zamanda büyük finansal kuruluşların ve devletlerin de ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu yenilikçi yapı, geleneksel bankacılık anlayışını sorgulatmakta ve paranın geleceğine dair yeni sorular oluşturmaktadır.

Blockchain; en basit hâliyle verilerin merkeziyetsiz, şeffaf ve güvenli bir şekilde kaydedilmesini sağlayan bir teknolojidir. Bu sistem sayesinde işlemler, aracı kuruma ihtiyaç duyulmadan taraflar arasında güvenilir bir şekilde yapılabilir. Klasik bankacılık açısından baktığımızda bu durum, bankacılık anlayışını kökten sarsan bir gelişmedir. Çünkü günümüz bankacılık sistemi, temel olarak güvene ve merkezi kontrol mekanizmalarına dayanmaktadır. Bu sistem, yalnızca finans sektöründe değil; eğitim, sağlık ve kamu hizmetleri gibi birçok alanda da devrim oluşturma potansiyeline sahiptir.

Kripto paralar ise, blockchain teknolojisinin en bilinen ürünleri arasında yer almaktadır. Finansal işlemlerin saniyeler içinde hızlı, düşük maliyetli ve sınır ötesi yapılabilmesine imkân tanımaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bankacılık hizmetlerine erişemeyen bireyler için adeta bir finansal kuruluş umudu hâline gelmektedir. Bu noktada kripto paraların değişken değeri ise beraberinde bazı riskleri getirmektedir.

Bir anda oluşan ani değer kayıpları, yatırımcıların ciddi kayıplar yaşamasına neden olabilmektedir. Özellikle yeni yatırımcılar, finansal okur yazarlık eksikliğinden dolayı büyük zararlar görebilmektedir. Bu durumun da kripto paraların istikrarlı bir değişim aracı olup olamayacağı konusunda da soru işaretleri doğurmaktadır. Ayrıca kripto paraların en büyük sorunu denetim eksikliğidir. Kripto paraların henüz tam anlamıyla denetlenememesi, bu piyasaya olan güvensizliği artırmaktadır. Bugün bazı ülkeler kripto paraları yasaklarken, bazı ülkeler tam tersine resmi para birimi olarak tanınması için çalışmalar yapmaktadırlar. Bu durum, küresel anlamda henüz ortak bir yaklaşımın oluşmadığını ve önümüzdeki yıllarda büyük tartışmalar yaşanabileceğini göstermektedir.

Blockchain teknolojisine bankacılık sektörü açısından bakacak olursak, bu teknoloji hem bir tehdit hem de bir fırsat olarak değerlendirilebilir. İlk bakışta bu durum, klasik bankacılık sistemine alternatif sunuyor gibi görülebilir. Zira bankaların aracılık rolünü ortadan kaldıran bu sistem, bireyler arasında doğrudan bir finansal etkileşimi mümkün hâle getirmektedir. Akıllı sözleşmeler, anlık para transferleri ve dijital kimlik doğrulama sistemleri gibi uygulamalar hem işlem maliyetlerini azaltabilir hem de şeffaflığı ve güvenliği artırabilir. Yani, artık yalnızca bankaların yapabildiği işlemleri, şimdi bilgisayardaki yazılım da gerçekleştirebiliyor. Ancak piyasaya yeni sürülen tüm teknolojilerde ilk başta sorunlar çıktığı gibi, blockchain sistemlerinde de sorunlar olacaktır. Özellikle sistemin geniş kitlelerce kullanılabilmesi için hem teknik hem de kullanıcı alışkanlıkları açısından bazı engellerin aşılması gerekmektedir. Bugün birçok kişi hâlâ para transferi yapmayı ve dijital cüzdan açma gibi işlemleri karmaşık bulmakta; bu da hâliyle teknolojinin yaygınlaşmasını yavaşlatmaktadır. Ancak burada bir durup düşünmek gerekiyor. Günümüzdeki bankacılık sistemini yalnızca bir para transfer aracı olarak görmek eksik olur. Çünkü

günümüz bankaları, artık eski bankalar değil. Bankalar; kredi, yatırım, tasarruf ve ekonomik yönlendirme gibi birçok hayati işlevi üstlenmektedir. Dolayısıyla blockchain teknolojisi; düşük maliyet, şeffaflık ve hız gibi özelliklere sahip olsa da bankacılık sisteminin üstlendiği işlevlerin birçoğuna, kısa vadede yerine geçebilecek yapıya sahip değildir.

İslam iktisadı perspektifinden bakacak olursak, blockchain teknolojisinin bazı yönleri İslami finansın temel ilkeleriyle uyumluluk gösterebilir. İslam hukukunun dürüstlük ve adalet ilkeleri, blockchain teknolojisinin şeffaflık, güvenlik ve kayıtların değiştirilemez özelliğiyle örtüşmektedir. Kripto paraların değeri ise, spekülasyona açık olması ve gerçek bir varlığa dayanmamasından dolayı İslami finans açısından ciddi soru işaretleri doğurmaktadır. Bu eleştirilerden biri, kripto paraların arkasında gerçek bir ekonomik faaliyet bulunmamasıdır. Yani ortada bir fabrika, üretim süreci ya da fiziksel bir mal söz konusu değildir. Bu durum, İslami finansın temellerine dayanan risk paylaşımı ilkesine ters düşmekte ve dijital paraların adaletli bir finansal araç olma konusundaki güvenilirliğini sorgulatmaktadır. Aslında bir bakımdan anonim bir varlık gibi düşünebiliriz. Kripto para, yalnızca dijital ortamda, bilgisayar üzerinden üretilmekte ve genellikle spekülatif alım-satım hareketleriyle değer kazanmaktadır. Bu durum, kripto paraların reel ekonomiyle bağlantısını sorgulamakta ve “bu varlığın finansal sistemde bir teminatı, bir karşılığı var mı?” sorusunu gündeme getirmektedir. Ne bir merkez bankası teminatı ne de bir ulus-devletin garantisi söz konusudur.

Bu yönüyle Bitcoin gibi dijital varlıklar, bazı kesimlere göre finansal sistemin kırılma noktası; bazı kesimlere göreyse sadece sanal bir tiyatronun sahnesidir. Basit bir bakış açısıyla baktığımız zaman, doların arkasında ABD devleti, ekonomik gücü ve askeri varlığı varken, Bitcoin’in arkasında hiçbir ulus-devlet yoktur. Bu nedenle bizim alıştığımız geleneksel sistemdeki itibar ve karşılık, kripto varlıklarda eksik kalabiliyor. Bu da onun güvenilir bir para birimi değil, spekülatif bir dijital varlık olduğunu savunanların en güçlü argümanlarından biridir. Ayrıca günümüzde genç nesiller kripto paralara yoğun ilgi göstermektedir. Bu ilgi de gelecekte ekonomik alışkanlıkların değişebileceğine işaret etmektedir.

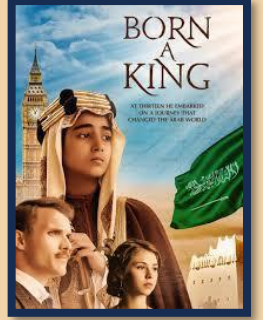

Tüm bu teknolojik gelişmeler bize değişimin kapıda olduğunu gösteriyor. Belki de o kapı çoktan aralandı bile. Bugün birçok ülkenin merkez bankası, bu teknolojik değişime kayıtsız kalmamak için dijital para çalışmalarına başlamıştır. Örneğin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), “Dijital Türk Lirası Projesi” kapsamında dijital para birimini geliştirmek için çalışmalarını yürütmektedir. Bu çalışma, blockchain tabanlı yeni ödeme sistemlerinin nasıl şekilleneceğine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bankalar ve merkez bankaları, ya bu teknolojiyi benimseyerek gelişmeye devam edecekler ya da bu sistemin finansal rekabeti karşısında ciddi bir güç kaybı yaşayacaklardır. Bu rekabet ortamı, mevcut finansal düzenin şeffaflık, erişilebilirlik ve verimlilik gibi alanlarda kendini yenilemesini zorunlu kılmaktadır. Şimdi sormamız gereken soru şu: “Bu değişimi sadece izlemekle mi yetineceğiz yoksa onu anlamaya ve yön vermeye mi çalışacağız?” Bankalar, devletler, hatta bireyler olarak hepimiz bu dönüşümün bir parçasıyız. Belki kripto paralar kalıcı olmayacak, belki başka bir dijital varlık onların yerini alacak. Ama kesin olan bir şey var ki, o da artık hiçbir şeyin eski usulde işlemeyeceğidir. Bu noktada önemli olan, teknolojinin sunduğu fırsatları insani değerlerle birleştirmek olacaktır. Sadece hız, şeffaflık ve kârlılık ön planda olmamalıdır. Güven, adalet ve eşitlik gibi kavramlar da yeni finansal sistemlerin temel taşları arasında yer almalıdır. Aksi takdirde teknoloji ilerlese bile, toplumların huzuru ve refahı sağlanamayacaktır. Bizler, bu süreci sadece teknik boyutuyla değil, aynı zamanda etik, insani ve ahlaki boyutlarıyla da değerlendirmek zorundayız. Zira teknoloji ne kadar ileri giderse gitsin, adaletin terazisi şaşmamalıdır. Çünkü, merkezine insanı koymayan hiçbir teknolojik gelişme, uzun vadede kalıcı bir medeniyet kuramayacaktır. Günün sonunda asıl sormamız gereken soru şudur: “Gerçekten kimin servetine sahip oluyoruz?”

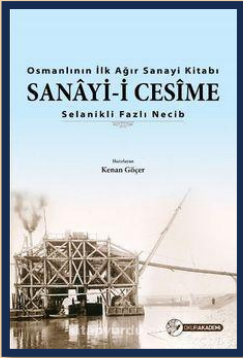
Zihin ve Vicdan için Üç Durak

Film

"**Born a King**", genç bir Suudi prensin 20. yüzyılın başlarında İngiltere'ye yaptığı diplomatik yolculuğu konu alan büyüleyici bir dönem filmi. Henüz 14 yaşındayken Londra'ya gönderilen Prens Faysal, burada hem kendi kimliğini keşfetmeye çalışıyor hem de ülkesinin geleceğini şekillendirecek önemli görüşmeler gerçekleştiriyor. Yönetmen Agustí Villaronga, Doğu ile Batı'nın kesiştiği bu kritik dönemi etkileyici sahnelerle yansıtırken, aynı zamanda genç bir liderin olgunlaşma sürecine de ışık tutuyor. Siyasi gerilimler, kişisel mücadeleler ve kültürler arası etkileşimle zenginleşen bu film, izleyiciye hem tarihî bir yolculuk hem de ilham verici bir büyüme hikâyesi sunuyor.

Kitap

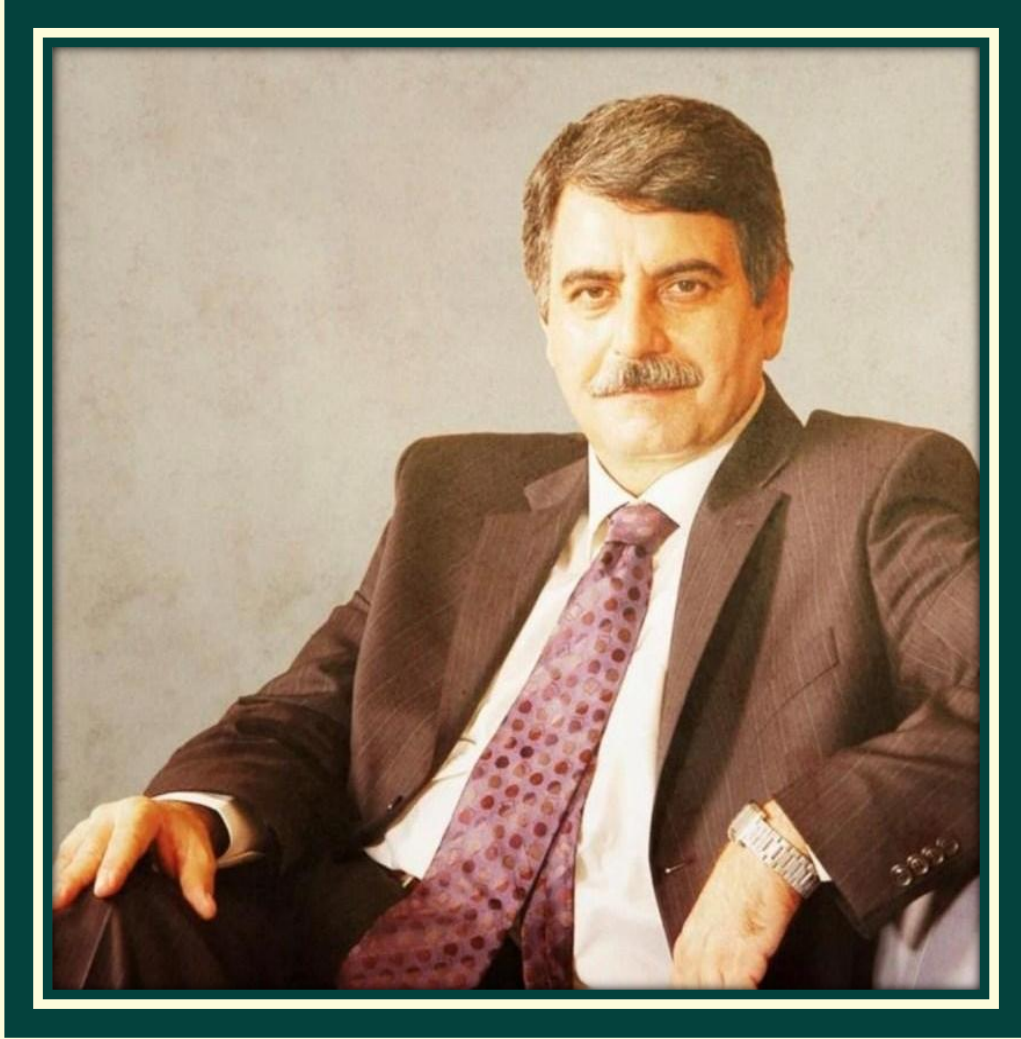
Sanâyi-i Cesîme, Osmanlı döneminde ağır sanayi üzerine yazılmış ilk teorik eserlerden biri olarak kabul edilen önemli bir çeviri kitaptır. 1887 yılında Fazlı Necib tarafından tercüme edilen eser, sanayinin çeşitli alanlarını (madenler, dokumacılık, cam üretimi, gıda maddeleri, ulaşım teknolojileri vb.) detaylı bir şekilde ele alarak dönemin sanayi bilgisini Osmanlı toplumuna aktarmayı amaçlamıştır. Kitap, Osmanlı modernleşmesine katkı sağlamış ve sanayi devriminin temel prensiplerini tanıtmıştır. Özellikle Selanik gibi dönemin önemli kültür merkezlerinde basılan eser, Osmanlı'nın sanayi ve teknoloji alanındaki gelişimine ışık tutan değerli bir kaynaktır.

Mekân

Bosna Hersek, tarihin hem acı hem direniş dolu sayfalarını barındıran bir coğrafya. 1990'lı yıllarda yaşanan Bosna Hersek Savaşı, Avrupa'nın göbeğinde insanlığın en karanlık yüzünü bir kez daha gösterdi. Bu savaşın en trajik sembollerinden biri ise Srebrenitsa Katliamı oldu. Temmuz 1995'te, BM korumasındaki bu küçük kasabada, 8 binden fazla Boşnak erkek ve çocuk sistematik şekilde katledildi. Srebrenitsa, sadece bir şehir değil; dünya'nın gözleri önünde yaşanan sessizliğin, adalet arayışının ve kolektif hafızanın adı. Bugün hâlâ yankılanan bu acı, insanlığın bir daha asla unutmaması gereken bir çağırısı içinde taşıyor. Her duvarı bir hatıra, her sessizliği bir hikâye olan bu topraklar, mutlaka gidip yerinde görülmeyi hak ediyor.

İslami Finansın Öncü Mimarı **Adnan Büyükdeniz**

1958 yılında Adana’da doğan Adnan Büyükdeniz 51 yıllık kısa ömründe önemli işler başarmış değerli bir şahsiyettir. Lise eğitimini ABD’nin Teksas eyaletinde tamamlamış ardından Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümünden 1980 yılında mezun olmuştur. Eğitim hayatına ara vermeden devam eden Büyükdeniz aynı yıl Türkiye Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği’nden (TÜSİAD) aldığı burs ile lisansüstü eğitimini İngiltere’de London School of Economics’ten İktisat Diploması (1981) ve İktisat yüksek lisansı (1982) derecelerini tamamlamıştır. Eğitiminin ardından memleketeye dönen Büyükdeniz 1990 yılında “Türkiye’de 1980 Sonrası Faiz Politikaları ve Etkileri” konulu tezi ile İstanbul Üniversitesi’nde doktora çalışmasını tamamlamıştır.

Daha sonrasında TÜSİAD’da 1983-1985 yıllarında araştırma uzmanı olarak çalışmıştır. 1985-1994 yıllarında yine TÜSİAD’da tam 9 yıl boyunca danışmanlık görevinde bulunmuştur. 1984 yılında Albaraka Türk Katılım Bankası kurulduğu anda banka bünyesinde çalışmaya başlayan Büyükdeniz; kredi pazarlama müdür yardımcılığı, dış işler müdürlüğü, genel müdür başyardımcılığı görevlerini yerine getirmiştir. Eğitimci kimliği ile sevilen ve sayılan Büyükdeniz, 1992-2000 yıllarında Marmara Üniversitesi’nde Para Teorisi ve Politikası ile uluslararası iktisat dersleri vermiştir. “Türkiye’de Faiz Politikaları” isimli kitabı, Milliyet Gazetesi’nden 1992 yılında Ekonomi birincilik ödülü almıştır. 2003 yılında Albaraka genel müdürlüğü

vazifesine atanmıştır. Yurt içinde yaptığı vazifelere devam ederken aynı zamanda yurt dışında çeşitli bankacılık ve yatırım fonu kuruluşlarında yönetim kurulu üyeliği yapmıştır. Büyükdeniz hayatının bu yoğun koşturmacası içerisindeyken kanser hastalığına yakalanmış ve 19 Kasım 2009 yılında vefat etmiştir. Ömrünün son zamanına kadar Albaraka genel müdürlüğü vazifesini hakkıyla yerine getirmiştir.

Tüm bu kariyerinin yanında amatör ruhla profesyonel fotoğrafçılık yapan Dr. Adnan Büyükdeniz farklı ülkelerde çektiği fotoğrafları, 'Yerkürenin Renkleri' adı ile kitaplaştırarak sanatseverler ile buluşturmuştur. Vefat ettiğinde henüz 51 yaşında olan Büyükdeniz'in ismi anıldığında çalışma arkadaşları, sevenleri ve ailesinin yüzlerinde buruk bir tebessüm belirir. Vefatının sene-i devriyesinde çeşitli etkinlikler ile ismi yaşatılmaya devam etmektedir. Yıldız Holding ev sahipliğinde 2023 yılında Yerkürenin Renkleri Adnan Büyükdeniz'e Vefa Fotoğraf Sergisi bu etkinliklerden biridir.

Mütevazı kimliği, sakın tavırları ile birçok isme kardeş birçok isme ağabey olmuştur Büyükdeniz. Bu isimlerden biri de ülkemizin önde gelen yöneticilerinden, BİM Birleşim Mağazalar A.Ş. CEO'su Haluk Dortluoğlu olmuştur. Verdiği bir röportaj sırasında Adnan Bey için şunları söylemiştir:

"Adnan Bey ile ilk karşılaşmamız 90'lı yılların ikinci yarısında Bilim ve Sanat Vakfı'nın bir programında olmuştuk. Sıcakkanlı, samimi, sakın, iyi niyetli bir insan, kelimenin tam anlamıyla hakiki bir dosttu. İş ortamında birebir çalışma imkânımız olmasa da çalıştığı herkesin kendisinden nasıl memnun olduğunu biliyorum. Vizyoner ve çalışkan bir insandı. 1984 yılında henüz uygulaması mevzuatta yeri olmayan katılım bankacılığı sisteminin, o tarihlerdeki ismiyle özel finans kurumlarının önce teorik, sonrasında da pratik uygulamalarla hayata geçmesinde başrol oynamıştır. Ahlaki değerleri bakımından da herkes tarafından takdir edilen bir şahsiyetti. Kanaatimce insanlar ile olan samimi iletişimi, tevazu kültürü, ulaşılabilir bir insan olması onu başarılı bir yönetici yapmıştır. Adnan Bey sanata ve sanatçıya çok değer veren bir insandı. Fotoğrafçılık hobisiyle dünyanın dört bir yanından çektiği nitelikli fotoğraflarla küçük anları yakalayıp bizlerin ilgisine sunardı. Çalıştığı kurumun sanatı desteklenmesini sağlar, hüsn-i hat yarışmalarıyla sanatçıları üretime teşvik ederdi. Öyle ki ilerleyen yıllarda uluslararası nitelik kazanan Albaraka Türk hat yarışmaları İstanbul'un hat sanatının merkezi konumunu perçinlemiştir."

Haluk Bey'in sözlerinden de anlaşıldığı gibi Adnan Büyükdeniz çalışkan, merhametli ve özverili bir insandı. Ömrü boyunca inandığı değerler uğrunda çalışmaya devam eden bir kişiydi.

Çalışma arkadaşlarından olan bir diğer isim de Türkiye Katılım Bankaları Birliği Genel Sekreteri ve Albaraka Türk Yönetim Kurulu İkinci Başkanı Osman Akyüz'dür. Kendisi Büyükdeniz ile Albaraka Türk Katılım Bankası'nın kuruluş yıllarında tanışmıştır. Osman Akyüz bir röportaj sırasında şunları söylemiştir: "Faizsiz finansal sistemin oluşmasında Büyükdeniz'den Türkiye de dünya da istifade etti. Bosna'da faizsiz finans kuruluşunda yönetim kurulu üyesiydi. Güney Afrika'da kurulan faizsiz bankacılığın öğretilmesi konusunda görev aldı ve yönetim kuruluna girdi. Adnan Bey iyi bir ekonomistti. Yurt içinde ve yurtdışında iyi bir eğitim almıştı. Üniversitede verdiği derslerle öğrencilere hitap ediyordu. Kendisi aynı dönemde bankada da profesyonel olarak çalışıyordu. Yani Adnan Bey hem teorik hem de pratik sahadaydı. Türkiye'de kendisinden memnundu hatta bir ara hükümet onu Merkez Bankası'na başkan yapmak istedi. Meseleye ideolojik yaklaşan, o zamanki cumhurbaşkanlığı makamı Adnan Bey'i sırf ideolojik görüşleri sebebiyle, o makama uygun görmedi. Hâlbuki Adnan Bey'in teknik bilgisi, becerisi bu işi çok rahat yapabilecek durumdaydı." Bizler de meseleye bugünden baktığımızda Adnan Bey gibi bilgili ve alanında başarılı bir ismin Merkez Bankası başkanı olmasının ülkemiz için ne önemli bir fırsat olabileceğini görmekteyiz.

Büyükdeniz hakkında konuşan Kuveyt Türk Genel Müdürü Ufuk Uyan ise şunları dile getirmişti: "Albaraka'nın kurulduğu dönemde beşinci personel olarak görev aldım. Adnan Bey ile birlikte çok yoğun bir çalışma temposu içerisindeydik. O dönemde kendisi bir yandan işlerimizi devam ettirirken bir yandan da insana yatırım yapmamız gerektiğinin önemini her zaman vurguluyordu. Yöneticiliği boyunca da çok insan yetiştirdi. Bilgisini paylaşmaktan asla çekinmezdi. Çalışanlarına büyük değer verir kendisi farklı düşüncede olsa dahi onlardan fikirlerini paylaşmasını isterdi."

Kısaca Adnan Büyükdeniz katılım bankacılığı alanında yaptığı çalışmalar ile faizsiz finansın Türkiye'de bugünlere gelmesine büyük katkılar sunmuş bir insandır. Gerek çalışkanlığı gerek mütevazı kişiliği ile akıllarda kalan Büyükdeniz'i bizlerde sevgi ve rahmetle anıyoruz.

Her Krizde Aynı Adres Altın Yine Sahnede

Yatırım, kişinin mevcut kaynağını tüketmeden gelecekteki kazancı garanti altına alma çabasıdır. Bu, tasarrufların belirli bir kısmını geleceğe dönük bir hedef doğrultusunda değerlendirmeyi içerir. İktisadi anlamda yatırım; bireyin elindeki kaynakları üretken bir araca yönlendirmesi demektir. Yatırım sadece maddi değil, aynı zamanda manevi ya da beşerî sermaye birikimi (eğitim, yetenek, beceri edinimi gibi) şeklinde de olabilir. İnsan doğası gereği kazanç elde etmeye meyillidir; bu nedenle yatırımda temel amaç çoğunlukla kârı maksimize etmektir. (Dağ & Çelik, 2018).

Finansal piyasalarda iki ana aktör vardır: fon talep edenler ve fon arz edenler. (Akel & Gazel, 2015). Fon talep edenler, genellikle bankalar ve benzeri kurumlardır. Bu kurumlar topladıkları fonları krediye dönüştürerek kazanç sağlamaya çalışırlar. Fon arz edenler ise tasarruflarını değerlendirmek isteyen bireyler ya da kurumlar olup, yatırım yaptıkları alanlardan kâr elde etmeyi beklerler. Ancak her iki taraf da çeşitli risklere maruz kalır. Bu riskler

yalnızca bireysel değil, çoğu zaman makroekonomik faktörlerden de kaynaklanabilir.

Son yıllarda yatırımcılar giderek daha fazla sanal finansal araçlara yönelmiş olsalar da, bu sanal varlıklar çoğu zaman güvenlik açısından yeterli değildir. Akıllı bir yatırımcı, sanal araçlardan yüksek getiri elde etmeye çalışırken aynı zamanda fiziksel, elle tutulur ve geçmişte kendini ispatlamış araçlara yönelerek güvenliğini sağlamlaştırmak ister. Bu yönelim, “güvenli liman” olarak adlandırılan yatırım araçlarına olan ilgiyi artırır. Güvenli limanlar, ekonomik belirsizlik ve kriz dönemlerinde zararları minimize etme potansiyeline sahip araçlardır. Bu araçlar, diğer yatırım araçlarından korunma işleviyle ve risk çeşitlendirme özellikleriyle ayrılır. (Nurol Portföy, n.d.)

Portföy çeşitlendirmesi iki tür varlık içerir: korunma sağlayan ve çeşitlendirme imkânı tanıyanlar. Korunma sağlayanlar, piyasa ile negatif veya sıfıra yakın korelasyona sahip olan varlıklardır. Ancak bu varlıkların kriz dönemlerinde piyasa

ile aynı yönde hareket etme olasılığı da vardır. Çeşitlendirme sağlayan varlıklar ise pozitif korelasyon gösterir, fakat kriz anında bile kâr garantisi vermez. Bu durum, yatırımcının sadece çeşitlilikle değil, güvenle de hareket etmesi gerektiğini gösterir.

Güvenli Liman Araçları ve Piyasa Riskleri

Küresel ekonomide dijitalleşmenin artmasıyla birlikte yatırım piyasaları da büyük ölçüde sanallaşmıştır. Sanal işlemler, fiziksel varlıkları ortadan kaldırarak taşımayı kolaylaştırır da, bu durum yatırımcıyı yeni risk türleriyle karşı karşıya bırakmaktadır. Ekonomik kriz dönemlerinde fiziksel olarak elde tutulmayan varlıklar hızla değer kaybedebilir. İşte bu noktada güvenli liman araçları devreye girer.

Güvenli liman olarak değerlendirilen yatırım araçları arasında altın, gayrimenkul, tahvil, bazı yatırım fonları ve sınırlı durumlarda hisse senetleri yer alır. Bu araçlar, özellikle portföy yönetiminde riski azaltma amacıyla tercih edilir. Enflasyon riski, yatırımcıların bu araçlara

yönelmesinin başlıca nedenlerinden biridir. Türkiye’de 2022 yılında enflasyon %64,27 olarak gerçekleşmiştir (TCMB, n.d.). Bu oran, paranın alım gücünün ciddi ölçüde düştüğünü göstermektedir. Enflasyonla birlikte yatırımcılar paralarının değer kaybettiğini fark eder ve geleneksel olarak değerini koruyan araçlara yönelir — bunların başında altın gelir.

Bankacılık sistemi de önemli bir risk kaynağıdır. Kısmi rezerv sistemine dayalı olarak çalışan bankalar, topladıkları fonların yalnızca küçük bir kısmını rezerv olarak tutar, geri kalanını kredi olarak dağıtır. Ancak herhangi bir ekonomik belirsizlikte tasarruf sahiplerinin aynı anda mevduatlarını çekmek istemesi bankacılık krizine neden olabilir. 2008 Küresel Finans Krizi bunun somut örneklerinden biridir. ABD’deki mortgage temelli türev araçlar üzerinden yapılan fazla kaldıraçlı işlemler, Lehman Brothers gibi dev bankaların iflasına yol açmış, ardından global çapta güven bunalımı yaşanmıştır. Bu süreçte yatırımcılar güvenli liman olarak altına yönelmiştir.

Faiz oranlarındaki değişimler de bir diğer temel risktir. Faiz arttığında tahvil fiyatları düşer; faiz azaldığında ise tahvil fiyatları artar. Bu ters yönlü ilişki, yatırımcılar için belirsizlik oluşturur. Dağ & Çelik, 2018) Özellikle İslam iktisadından, faizli kazanç zaten meşru görülmediğinden, bu tür araçlar sistem dışı kalır. Bu da yatırımcının faizsiz ve reel değeri olan araçlara yönelmesini teşvik eder. Bu bağlamda altın gibi faizsiz yatırım araçları, İslam iktisadının da temel yatırım dayanaklarından biridir.

Likidite riski de yatırım ortamında büyük önem taşır. 2008 Krizi’nde görüldüğü üzere, ani panik anlarında piyasada yeterli nakit bulunmaması büyük çöküşlere neden olabilmektedir. Bu nedenle yatırımcılar, kriz anlarında hızla nakde çevrilebilen ve değerini koruyan altın gibi varlıklara yönelmektedir.

Altının Değeri: Tarihten Günümüze Güvenin Sembolü

Yatırımcının temel arzusu, güven içinde geleceğini inşa etmektir. Bu güven arayışında tarih boyunca değişmeyen en önemli araçlardan biri altındır. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde takasla başlayan mübadele sistemi zamanla yerini herkes tarafından kabul edilen araçlara bırakmıştır. Bu geçişte tuz, buğday gibi mallar kullanılmış; fakat bunların dayanıklılık ve muhafaza problemi zamanla yeni bir ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Altın, bozulmayan, taşınabilir ve her zaman değer gören bir maden olarak bu boşluğu doldurmuştur.

Altın hem fiziksel yapısıyla hem de tarihsel güvenilirliğiyle yatırımcılara güven vermektedir. Diğer yatırım araçlarında görülebilecek faiz, enflasyon veya likidite gibi risklerden büyük oranda etkilenmez. Altın, özellikle belirsizlik ve kriz zamanlarında yatırımcıların yeniden yöneldiği bir güven kalesidir. (Başarır, 2019)

Beklenti teorisine göre, yatırımcılar belirli bir risk olarak yüksek getiri beklerler. Ancak bu beklentiler gerçekleşmediğinde yatırımcı kayıplardan kaçınma refleksiyle güvenli araçlara yönelir. İşte bu noktada altın, duygusal ve ekonomik güvenliği bir arada sunar.

Tarihte altına olan ilgi, krizlerle birlikte artmıştır. Örneğin, I. Dünya Savaşı sonrası dünya ekonomisinde altın standardı terk edilmiş, ancak II. Dünya Savaşı sonrası kurulan

Bretton Woods sistemi ile tekrar sınırlı da olsa altına dönüş yaşanmıştır. Bugün ise altın hem konvansiyonel ekonomi hem de İslam ekonomisi açısından temel yatırım araçlarından biridir. Faizsiz yapısı ve reel değere dayanması sebebiyle altın, İslami finans ilkelerine uygun yatırım aracı olarak öne çıkar.

İslami finans bağlamında değerlendirildiğinde, altın, ribasız kazanç elde etmek isteyen yatırımcılar için ideal bir yatırım aracıdır. Kur’an-ı Kerim’de de altın ve gümüş, değerli madenler olarak anılır ve sadaka, zekât gibi ibadetlerde ölçü birimi olarak kullanılır. Bu bağlamda altın sadece maddi değil, aynı zamanda ahlaki ve dini bir güven unsuru da taşır.

İslam İktisadı Bağlamında Altın

İslam iktisadı, servetin adil dağılımını ve ekonomik faaliyetlerde ahlaki sorumluluğu esas alır. Bu çerçevede İslam, paradan para kazanmayı, yani faizi (ribayı) kesin olarak yasaklamıştır. İslami finans, üretken faaliyetlerden doğan ve riski paylaşan kazanç biçimlerini teşvik ederken, spekülasyon ve belirsiz (garar içeren) işlemleri de caiz görmez. Bu nedenle faizli mevduatlar, tahviller ya da türev ürünler gibi konvansiyonel araçlar, İslami yatırım anlayışıyla çelişir. Piyasaya hâkim olmayan kişiler bağlamında bir dayanak olarak görülen altın ve gümüşün güven endeksine alınmasına sebep olur.

Altın, İslami finans ilkelerine uygunluğu açısından istisnai bir yere sahiptir:

Faizsiz bir yatırım aracıdır. Altın yatırımı, kazancını faizden değil, değer artışından sağlar. Bu, Kur'an-ı Kerim'de yasaklanan ribadan uzak durmayı mümkün kılar. "Allah alışverişi helâl, faizi ise haram kılmıştır" (Bakara, 2/275) ayeti doğrultusunda, altına dayalı yatırımlar, İslami finans ilkeleriyle uyumludur.

Zekâta tabi bir servettir. Altın, İslam hukukunda servet ölçüsüdür. Bir Müslümanın elinde belirli bir miktarı (nisap) aştığında zekât verilmesi gerekir. Bu yönüyle hem bireysel tasarrufu teşvik eder hem de toplumsal adaleti gözetten bir servet dağılımı sağlar.

Dayanıklı ve reel bir değere sahiptir. İslami finans, gerçek ekonomik faaliyetlere dayanmayan spekülatif işlemleri hoş karşılamaz. Altın, somut bir varlık olarak piyasada reel değeri olan bir maldır. Bu da onu şeriatın emrettiği "mal" tanımına dahil eder. Para yaratımına dayalı sanal değerlerden farklı olarak, fiziksel olarak var olan ve ticareti helal olan bir kıymettir.

Kriz anlarında sermayeyi korur. İslam, israfı ve aşırı risk almayı (meysir) da yasaklamıştır. Bu anlamda altın, malın korunmasını (hıfzu'l-mâl) sağlayan, istikrarlı yapısıyla riskin azaltıldığı bir yatırım biçimi sunar. Özellikle faiz sistemine dayalı finansal krizlerin etkilerinden kaçınmak isteyen İslami yatırımcılar için altın, istikrar ve güven sağlar.

Katılım finans sisteminde önemli bir araçtır. Günümüzde katılım bankaları, faizsiz bankacılık ilkeleri doğrultusunda müşterilerine altına dayalı yatırım hesapları sunmakta ve fiziki altın işlemlerine aracılık etmektedir. Bu uygulamalar, bireyin tasarruflarını hem reel bir varlıkta değerlendirmesini sağlar hem de faizsiz kazanç elde etme imkânı sunar.

Altın, sadece seküler yatırımcı için değil, aynı zamanda etik ilkelere bağlı Müslüman yatırımcı için de önemli bir varlık sınıfıdır. Geçmişte olduğu gibi bugün de belirsizliklerin arttığı dönemlerde güvenli liman olarak görülen altın, İslam iktisadının "adalet, denge, risk paylaşımı ve üretkenlik" ilkeleriyle örtüşen bir yatırım aracı olarak öne çıkar. Faize bulaşmadan, reel varlıklarla sermayeyi koruma ve artırma imkânı sunması onun hem güvenli liman aracı olarak değerlenmesi hem de faiz hassasiyetine bir dayanak olarak sunar.

2001'den 2018'e: Ekonomik Sarsıntıların Bankalara Faturası

Kriz, terim anlamı itibarıyla bireyin ve toplumun işlevlerini yerine getirmesini engelleyen bir bunalım hali olup, karar ya da kararsızlık durumunu ifade etmektedir. Ekonomik kriz ise, bir ülkenin ekonomisinde büyümenin durması veya küçülmesi, işsizlik ve enflasyon gibi gelişmelerin aniden ve şiddetli bir şekilde olumsuz etkiler yaratması sonucu ekonomide meydana gelen bozulma halidir. Bu dönemlerde üretimde önemli bir daralma yaşanır; daralmanın ardından önce resesyon (iki çeyrekte üst üste daralma) görülürken, resesyon sürecinin uzaması depresyona (uzun süreli ve derin ekonomik küçülme) yol açar.

Ekonomik krizler temel olarak iki ana başlık altında incelenmektedir: Reel Sektör Krizleri ve Finansal Krizler. Finansal krizler, bir ülkenin veya küresel finans sisteminin ciddi bir şekilde bozulmaya başlaması, finansal piyasalara olan güvenin azalması ve ekonominin olumsuz etkilenmesiyle ortaya çıkan bir durumdur. Finansal krizler kendi içinde sistematik finansal krizler, dış borç krizleri, bankacılık krizleri, ikiz krizler ve para krizleri olmak üzere beş ayrı alt başlıkta değerlendirilmektedir. Bu kriz türleri kendi içinde birbirlerini etkileme potansiyeli taşımaktadır. Özellikle küçük ölçekli işletmeler, ekonominin en önemli yapıtaşlarından biri olmasına rağmen kriz

esnasında en çok etkilenen kesim olmaktadır. Bu işletmeler kriz anında hem yüksek faiz oranları hem de yönetsel problemlerle baş etmeye çalışmaktadır.

Finansal piyasalarda "güven" kavramı, aktörlerin birbirlerine ve sisteme duyduğu inancı ifade eder ve kriz dönemlerinde bu güvenin sarsılması, piyasaların işleyişini sekteye uğratır. Krizlerin derinleşmesinde önemli rol oynayan bir diğer kavram ise "moral hazard" (ahlaki tehlike) olmuştur. Bankaların aşırı risk alma davranışı, 2001 krizinde açıkça gözlenmiştir; bu durum, literatürde 'ahlaki tehlike' kavramıyla açıklanır. Aşırı risk alma eğilimi, özellikle düzenleyici mekanizmaların yetersiz olduğu veya

denetimin aksadığı durumlarda ortaya çıkabilir. "Asimetrik bilgi" kavramı ise, piyasa aktörlerinden birinin diğerine göre daha fazla bilgiye sahip olması durumunu ifade eder ve bu durum, özellikle bankacılık sektöründe kredi risklerinin yanlış fiyatlanmasına ve dolayısıyla krizlere zemin hazırlayabilir.

Reel sektördeki daralmalar, hisse senetlerinin piyasada var olan değerlerinin kaybolmasına, döviz sektöründe ise dalgalanmalara yol açarken, tüm bu gelişmeler borçlanmayı artırmakta ve bunların birleşimi ise bankacılık krizlerini meydana getirmektedir. Bu süreçte "regülasyon" yani düzenleme ve denetleme mekanizmalarının etkin-

liği, krizlerin önlenmesi ve yönetilmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

2001 Türkiye Ekonomik Krizi: "Kara Çarşamba"

Peki, 2001 krizi bir ekonomik kriz miydi yoksa siyasi bir güvensizlik krizi miydi?

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde en büyük finansal ve bankacılık krizi olarak kabul edilen 2000-2001 Krizi, diğer bir adıyla "Kara Çarşamba" krizi, 21 Şubat 2001 tarihinde Türkiye'de yaşanan siyasi bir tartışma ile mevcut krizi daha da alevlendirmiştir. Ancak Kara Çarşamba Krizinin temel nedenleri, 1990'lı yıllara kadar uzanmaktadır. 1998 yılında Rusya Krizi ve sonrasında Türkiye'de 1999 yılında meydana gelen iki büyük deprem felaketi, ülkede var olan mali yapıyı bozarak krizi etkileyen diğer unsurlar arasında görülmektedir.

2001 Krizi Öncesi Dönemde Yapısal Problemler

Kriz öncesi döneme bakıldığında Türkiye ekonomisinde uzun süredir devam eden yapısal problemlerin olduğu görülmektedir. Bu problemlerin başında borç hacmi gelmektedir. Gelir ve gider arasındaki dengesizliğin uzun süre devam etmesi, kamu kesiminde borçlanmaya yol açmaktadır. Dolayısıyla, kamu kesiminde oluşan açık, borçların artmasında etki etmekte ve borçlara ödenen faizler kamuda oluşan açıkları arttırıcı bir etki oluşturmaktadır. Genel olarak, borcun yeni bir borç doğurduğu ve doğan bu borcun mali yapıda ciddi bir bozukluk meydana getirdiği gözlemlenmektedir. Kamu da oluşan iç borç hacminin yanı sıra dış borç hacmi de oldukça yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Dış borç hacmi 1995 yılında 73.728 milyon dolar iken, 1999 yılında 102.000 milyon dolara kadar yükselmiştir.

Kamu borç hacminde bu kadar hızlı bir şekilde artması birtakım unsurlar beraberinde getirmiştir. Yüksek reel faizler, Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) zararları, personel harcamaları, sosyal güvenlik kuruluşlarında oluşan açıklar, verimsiz kamu yatırımları, kayıt dışı ekonominin yaygınlaşması, vergiden yeterli

gelirin elde edilmemesi gibi sorunların oluşması kamu açıklarında bozulmaları meydana getirmektedir. Kriz öncesi dikkat çeken diğer bir sorun ise, sermaye hareketliliği olmuştur. "2000 Yılı Enflasyon Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması" ile sermaye girişleri ve bankaların dış kredi ihtiyaçları artmıştır. Artan dış krediler sonucunda ülkeye 4,2 milyon dolar kısa vadeli sermaye girişi olmuş ve bu da cari açık oluşturmıştır. 1999 yılında cari işlem açığı 1,3 milyar dolar iken, bu rakam 2000 yılında 9,8 milyar dolara kadar yükselmiştir. Kriz öncesi dönemde var olan bu ekonomik yapı ve oluşan koşullar aslında krize uygun bir zemin hazırlamıştır. Oluşan bu ekonomik yapı ve koşullar Türkiye Cumhuriyeti'ni çok ciddi bir krize doğru sürüklemiştir.

2001 Krizi ve Bankacılık Sistemine Etkileri

2001 krizinde Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar ciddi bir açık pozisyon taşımaktaydı. Bunun sonucunda finansman ihtiyacını artırarak likiditede daralmaya yol açtı.

Bankalar kamuya mı yoksa holdinglere mi hizmet ediyorlardı?

Özel bankaların bir kısmı reel sektörü desteklemek yerine kendi şirket ve holdinglerine borç vermiş ve bu da geri ödenmeyen kredilerin kamu maliyesine ciddi bir yük oluşturmıştır. O dönemde bankalar belirli periyotlarda denetleme ve düzenleme olmadığı için usulsüzlükler artmıştır. Kanunlardaki denetim sisteminin uygulanmaması da faiz ve döviz kurunda artışa, enflasyonun sürekli yükselmesine ve dış borçlanmaya neden olmuştur. Türk lirasına olan istek Şubat 2001 tarihi itibarıyla düşmeye başlamıştır. Faiz oranlarındaki artışa rağmen dövize olan talep bir türlü düşüşe geçmemiştir. Merkez Bankası'ndan 7,6 milyar dolar döviz talebinde bulunan kamu ve özel bankaların faiz oranı 21 Şubat 2001 günü gecelik faiz oranı %4.000'e kadar yükselmiştir. Bu da bankaların girdi-çıkışlarında ciddi oranda yıkıma neden olmuştur. Yaşanan bu kriz bankaların birbirlerine olan güvenini zedelemiş ve birbirlerine borç vermekten kaçınmışlardır. Yabancı sermayeli bankalar bu krizden dolayı borç verme konusunda temkinli bir yaklaşım benimsemişlerdir. 22 Şubat 2001 tarihinden itibaren sabit kur sisteminden vazgeçilerek, dalgalı kur sistemine geçilmiş ve dalgalı kur sistemi ile Türk lirasının değeri %90'a çekilmiştir.

2008 Küresel Finans Krizi

2008 küresel finans krizinin çıkış sebebi, üzerinden yıllar geçmesine rağmen nasıl başladığı konusunda farklı görüşler bulunmakta ve hala tartışılmaya devam etmektedir. Bazı ekonomistler ABD'de yaşanan 'Subprime Mortgage' (düşük değerli tut-sat) kredilerin geri ödenmemesiyle başladığını söylerken, bazı ekonomistler ise, 2008 yılında ABD'de 'Lehman Brothers' adlı büyük şirketlerin iflas etmesiyle başladığını söylemektedir.

2008 Krizi ve Bankacılık Sistemine Etkisi

Dünya ekonomisi, 2005 yılından sonra büyümeye başlamıştır. Bu büyüme 2008 yılında likiditeyi arttırmış, enflasyon ve faiz oranları ise düşüşe geçmiştir. Bu da konut piyasasında büyük bir düşüşü beraberinde getirmiştir. Bankalar düşük gelirli ailelere konut almak için kredi vermeye başlamıştır. 2007 yılında konut fiyatları bir anda inişe geçince konut kredilerinin ödemelerinde gecikme meydana gelmiş, bu gecikme piyasalarda da dalgalanmalara neden olmuştur. 2008 Kasım ayından itibaren piyasa dalgalanmaları daha da büyümüş ve küresel bir krizi oluşturmıştır. Aksoy (2010: 77) "ABD'de finans sektöründe oluşturulan suni bir balonun patlamasıyla başlayan 'mortgage krizi' hem reel ekonomik büyümeyi hem de uluslararası finansal sistemi büyük ölçüde etkilemiştir" ifadesiyle durumu özetlemektedir. 2008 krizinden, birçok ülke ekonomisinde olduğu gibi Türkiye'de reel ve finans sektörleri olumsuz etkilenmiştir. 2008 yılında %0,7 olan büyüme oranı 2009 yılı itibarıyla %-4,7'lere kadar düşmüştür. Büyüme hızındaki düşüş, ekonomide daralmayı tetiklemiş, bunun sonucunda ise işsizlik oranı %3 oranında artış göstermiştir.

Türkiye’de bankacılık sektörüne yönelik herhangi nakit akışına dair bir uygulama gereksiniminde bulunulmamıştır. Bunun sebebi ise, Türkiye’de 2001 yılındaki ‘Kara Çarşamba’ adıyla anılan krizinden sonra farklı bir sisteme geçilmiş olmasıdır. Türkiye’de 2008 yılında yaşanan küresel krizin asıl nedeni oluşturan “eşik-altı konut kredileri (subprimemortgage)” olarak da adlandırılan kredi türev ürünlerine yönelik yatırım yapılmaması, ayrıca Türk bankacılık sektörünün güçlü aktif kalitesi, sermaye yeterliliği, likidite yapısı, iç kontrol ve risk yönetim sistemleri gibi değerler bankacılık sektörünün krizden derin etkilenmesini engellemiştir. Bu bağlamda küresel krizin ekonomiye yansımaları bankacılık sektöründen ziyade reel sektörde yaşanan dış borç artışları ve üretim daralmaları şeklinde kendisini göstermiştir (Şimşek ve Altay, 2009:18).

2018 Türkiye Ekonomik Dalgalanması ve Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkileri

2001 krizi ile faiz oranları aşırı yükselmiş, Türk lirasında bir devalüasyona gidilmiş, bankalar ve bazı şirketler iflas etmiştir. Türkiye bu ekonomik sistemden değişiklikler yaparak ve bazı yapılandırmalar uygulayarak yeniden ayaklanmaya geçmiştir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) gibi kurumlar vasıtasıyla sektördeki risk azaltılmıştır.

2018 Krizi Öncesi Yapısal Problemler

2013 yılında Gezi olaylarından sonra büyüme, faiz, enflasyon oranlarında ve işsizlikte birtakım bozulmalar yaşandı. Ayrıca Suriye’de çıkan iç savaşın ardından Türkiye’ye gelen sığınmacılar, Türkiye ekonomisini oldukça zorladı. 15 Temmuz 2016 yılında ise Türkiye Cumhuriyeti’ne FETÖ tarafından yapılan darbe girişimi Türkiye Ekonomisini olumsuz etkilediği gözlemlenmektedir. ABD ve Türkiye arasında yaşanan politik değişimler Türkiye ekonomisini daha da zorladı. Bu olay üzerine ABD başkanı olan Trump’ın açıklamalarından sonra döviz kurlarında bir artış gözlemlenmiştir. 2018 Ağustos krizinde Türk lirası değer kaybetmeye başlamıştır.

2018 Krizi ve Bankacılık Sistemine Etkileri

2018 krizi Türk bankacılık sistemini doğrudan etkilemiştir. Döviz kurundaki artış, döviz ile borçlanan şirketlerin ödemelerinde güçlük yaşamalarına yol açmıştır. Ödenmeyen borçlar da bankaların tahsil edemedikleri kredilerin artmasına neden olmuştur. Türk lirasının değer kaybetmesi ve piyasada oluşan güvensizlik, bankaların kısa vadede finansman erişimini engellemiştir. Dış kaynaklara dayalı finansman sağlayan bankalar için dış borç maliyeti artmış ve yeni borçlanma alanları daralmıştır. Merkez Bankası krizi yavaşlatmak için çeşitli müdahalelerde bulunmuştur. Merkez Bankası faiz oranlarını artırmıştır. Rezerv ve swap tedbirlerinin uygulanması ile banka-

ların likidite ihtiyaçlarını karşılaması için ilk adımlar atılmıştır. Bankalar hem risk üstlenmiş hem de riski azaltmaya çalışmıştır.

Sonuç olarak, 2018 krizi bankacılık sektöründe kredi kalitesinin bozulmasına, sermaye yapılarının zayıflamasına ve karlılık oranlarında düşüşe neden olmuştur. Ancak 2001 krizinden itibaren yapılan önlemler ve sistem değişiklikleri sayesinde herhangi bir çöküş yaşanmadan kriz atlatılmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye’nin kriz deneyimleri, finansal piyasaların kırılganlığını ve yapısal sorunların önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. 2001 kriziyle birlikte atılan güçlü adımlar ve BDDK gibi düzenleyici kurumların tesis edilmesi, sonraki krizlerde bankacılık sektörünün daha dirençli kalmasına katkıda bulunmuştur. Ancak, 2008 küresel krizinden Türkiye’nin nispeten daha az etkilenmesi, 2001 sonrası alınan derslerin bir sonucu olarak değerlendirilebilirken, 2018 dalgalanması, kırılganlıkların tam olarak giderilemediğini göstermiştir.

Bugün Türkiye, 2001 sonrası yapılan yapısal reformlardan hangilerini koruyabildi?

Hangilerini geri sardı?

Bu soru, gelecekteki krizlere karşı hazırlıklı olma noktasında önem taşımaktadır. Reel sektör ve finansal sektör arasındaki etkileşimin karmaşıklığı, kriz yönetiminde bütüncül bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yeni bir kriz kaçınılmaz mı, önlenbilir mi?

Bu soru, finansal piyasalardaki küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve jeopolitik riskler bağlamında güncelliğini korumaktadır. Güçlü regülasyonlar, şeffaf piyasa işleyişi, etkin risk yönetimi ve makroekonomik istikrarın korunması, olası krizlerin önlenmesi veya etkilerinin hafifletilmesi açısından hayati öneme sahiptir.

Katılım Endeksi ve Hisse Senedi Arındırması

Günümüzde yatırımcılar sadece maddi kazanç peşinde koşmuyor; aynı zamanda yatırımlarının etik, sürdürülebilir ve inançlarına uygun olmasını da öncelikli hale getiriyorlar. Özellikle Müslüman yatırımcılar için, finansal işlemlerin İslami kurallara uygunluğu büyük önem taşıyor. Bu noktada, Katılım Endeksi gibi özel finansal araçlar devreye giriyor. Katılım Endeksi, faizsiz ve Şeriat'a uygun yatırım yapmak isteyenlere güvenilir bir yol sunarken, hisse senedi arındırması da bu yatırımın temiz ve helal olmasını sağlayan kritik bir süreçtir.

Katılım bankacılığı, klasik bankacılığa bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Temelinde, faizsiz finans prensipleri yer alır. Faiz (riba) İslam'da yasaklandığı için, katılım bankaları bu yasağa uygun ürün ve hizmetler geliştirir. Kar ve zarar ortaklığı, paylaşım esaslı finansman modelleri, ticari ve yatırım faaliyetlerinde şeffaflık gibi ilkeler katılım bankacılığının temel taşlarını oluşturur.

Osmanlı döneminde uygulanan geleneksel yöntemler, günümüzde katılım bankacılığının temelini oluşturur. Bu bankalar, karz-ı hasen (faizsiz borç verme), mudarebe (sermaye ve emek ortaklığı), müşareke (ortaklık), murabaha (maliyet artı kar ile satış) gibi çeşitli finansman yöntemleriyle faaliyet gösterir.

Katılım Endeksi: Faizsiz ve Şeriat'a Uygun Yatırımın Adresi

Katılım Endeksi, Borsa İstanbul'da işlem gören ve sadece katılım bankacılığı prensiplerine uygun faaliyet gösteren şirketlerin hisse senetlerinden oluşan özel bir endekstir. Bu endeks, yatırımcılara faizsiz, spekülasyondan uzak ve etik değerlere uygun yatırım yapma imkanı tanır. Endeksin temel amacı, yatırımcılara helal kazanç sağlayan şirketleri seçme ve karşılaştırma imkanı sunmaktır. Böylece, yatırımcılar hem maddi kazanç elde eder hem de dini ve etik sorumluluklarını yerine getirirler. Katılım Endeksi, sadece bireysel kazanç değil, aynı zamanda toplumsal fayda sağlamayı da hedefler.

Katılım Endeksi'ne dahil edilecek şirketler, öncelikle faaliyet alanları açısından Şeriat'a uygunluk kriterlerine

tabi tutulur. Faaliyetlerinin büyük kısmı faizli işlemler, kumar, alkol, domuz ürünleri, silah sanayi gibi İslam'a aykırı sektörlerde olan şirketler endekse alınmaz.

Ayrıca, şirketlerin finansal yapıları da incelenir. Örneğin, şirketlerin faiz gelirlerinin toplam gelirlerine oranı %5'in altında olmalıdır. Bu sınır, Şeriat standartlarına göre kabul edilebilir bir eşik olarak belirlenmiştir. Bu kriterlere uyan şirketlerin hisse senetleri Katılım Endeksi'nde yer alabilir.

Katılım Endeksi'nde yer alan şirketlerin bile gelirlerinin küçük bir kısmı haram (İslam'a aykırı) kaynaklardan gelebilir. Bu durum, yatırımcıların elde ettiği temettü gelirlerinin tamamının helal olmadığı anlamına gelir. İşte burada "arındırma" kavramı devreye girer. **Arındırma**, yatırımcının, şirketin gelirleri içinde yer alan haram payı tespit ederek, bu paya karşılık gelen temettü

gelirini hayır kurumlarına bağışlamasıdır. Böylece, yatırımcı sadece helal kazanç elde etmiş olur ve dini sorumluluğunu yerine getirir.

Şeriat standartlarına göre, şirket gelirlerinin %5'ten az kısmının haram kaynaklardan gelmesi kabul edilebilir sınırdır. Örneğin, bir şirketin gelirlerinin %2'si faiz gelirlerinden oluşuyorsa, yatırımcı bu şirketten aldığı temettünün %2'sini arındırmalıdır.

Bu işlem genellikle şu şekilde yapılır:

Yatırımcı, şirketin mali tablolarından haram gelir oranını öğrenir. Aldığı temettü gelirini bu oranla çarpar. Elde edilen miktarı hayır kurumlarına bağışlar. Bu sayede, yatırımcı hem finansal kazancını korur hem de dini açıdan temiz bir gelir elde eder.

Hisse senedinin piyasa değerindeki artıştan elde edilen sermaye kazancı için arındırma yapılmasına gerek yoktur. Çünkü bu kazanç, şirketin haram faaliyetlerinden değil, piyasa koşullarından kaynaklanır. Ancak, hisse senedinin statüsü sonradan değişip haram faaliyetlere yönelirse, yatırımcının hisseleri mümkün olan en kısa sürede satması gerekir.

Satış gecikirse, satış sonrası oluşan değer artışı hayır kurumlarına bağışlanmalıdır. Örneğin, yatırımcı 1 Mayıs 2019'da 1 TL'den aldığı hisseyi, 1 Mayıs 2021'de 5 TL'ye ulaştığında hisselerin artık haram faaliyetlere yöneldiği açıklanırsa, yatırımcı aynı gün hisseleri satarsa 5 TL'nin tamamını alabilir. Ancak satış ertesi güne kalır ve fiyat 5,50 TL olursa, 5 TL'si yatırımcıya, 0,50 TL'si bağışlanmalıdır.

Arındırma İşlemini Kolaylaştıran Platformlar

Arındırma süreci, şirketlerin mali tablolarını detaylı incelemeyi gerektirdiği için karmaşık olabilir. Bu nedenle, Musaffa gibi helal yatırım platformları önemli bir rol oynar. Bu platformlar, şirketlerin gelir bileşimlerini ayrıntılı ve anlaşılır şekilde sunar, yatırımcının arındırma işlemini kolaylaştırır.

Katılım Endeksi Yatırımlarında Dikkat Edilmesi Gerekenler

Güncel Bilgi Takibi: Şirketlerin faaliyet alanları ve finansal yapıları zamanla değişebilir. Bu nedenle yatırımcıların düzenli olarak güncel bilgileri takip etmesi gerekir.

Arındırma Oranlarının Güncellenmesi: Şirketlerin haram gelir oranları değişebilir. Yatırımcıların bu oranları güncel tutması önemlidir.

Statü Değişikliklerine Hızlı Tepki: Hisse statüsü haram olarak değiştiğinde, hisselerin hızlıca elden çıkarılması gerekir.

Güvenilir Kaynak Kullanımı: Arındırma ve yatırım kararları için güvenilir finansal ve dini danışmanlık alınmalıdır.

Katılım Endeksi'nin Toplumsal ve Ekonomik Katkıları

Katılım Endeksi, sadece bireysel yatırımcılara değil, aynı zamanda toplumun genel finansal sağlığına da katkı sağlar. Faizsiz ve etik finans prensipleriyle hareket eden şirketlere kaynak aktarılması, ekonomik istikrarı destekler ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eder.

Ayrıca, katılım bankacılığı ve Katılım Endeksi'nin gelişmesi, finans sektöründe çeşitliliği artırır ve farklı yatırımcı profillerine hitap eder. Bu da finansal piyasaların derinleşmesine ve daha sağlıklı işlemesine katkıda bulunur.

Katılım Endeksi ve Arındırma Sürecinin Yatırımcıya Sağladığı Faydalar

Katılım Endeksi ve hisse senedi arındırması, sadece dini hassasiyetlere uygun yatırım yapmayı mümkün kılmakla kalmaz; aynı zamanda yatırımcılara finansal piyasada daha şeffaf, güvenilir ve sürdürülebilir bir yatırım ortamı sunar. Bu sistem sayesinde yatırımcılar, portföylerinde yer alan şirketlerin faaliyetlerini ve gelir kaynaklarını daha bilinçli takip eder, böylece yatırımlarının hem maddi hem de manevi açıdan temiz olduğunu garanti altına alır.

Somut olarak, Katılım Endeksi'ne yatırım yapan bireyler;

- Faiz ve spekülasyondan uzak, daha dengeli getiri elde eder,
- Yatırımlarını dini prensiplerine uygun şekilde yöneterek iç huzura ulaşır,
- Hisse senedi arındırması sayesinde, küçük orandaki haram gelirleri tespit edip bağışlayarak sorumluluklarını yerine getirir,
- Ve böylece, sadece kendi kazançlarını değil, aynı zamanda toplumsal etik değerlerin korunmasına da katkı sağlar.

Bu noktada, yatırımcıların arındırma sürecini ihmal etmemesi ve güvenilir bilgi kaynaklarından yararlanması kritik önemdedir. Ayrıca, katılım bankacılığı ürünlerini tercih ederek, bireysel olarak bu finansal sistemin büyümesine destek olmak mümkündür.

Sonuç olarak, Katılım Endeksi ve arındırma işlemi, yatırımcılara sadece kârlı değil, aynı zamanda temiz ve sorumlu yatırım yapma imkanı sunar. Bu bilinçle hareket eden yatırımcılar, finansal başarılarını manevi değerlerle taçlandırabilir ve sürdürülebilir bir yatırım kültürünün gelişmesine öncülük edebilir.

Doç. Dr. Veysel İnal ile Devlet, Birey ve Adalet Üçgeninde Vergi: Bir Tarih Okuması

9 Nisan Çarşamba günü gerçekleştirilen “Verginin Tarihi” başlıklı seminer, Sakarya Üniversitesi Maliye Bölümü’nün değerli öğretim üyesi Doç. Dr. Veysel İnal’ın anlatımıyla gerçekleşti. Seminer, Abdullah Muaz Özçelik hocamızın önderliğinde Kariyer Geliştirme Programı kapsamında Sakarya Üniversitesi İSEFAM’ın her zamanki mütevazı salonunda düzenlendi ancak beklenenin çok üzerinde bir katılımı karşılandı. Benim açımdan beklenenin üstündeydi açıkçası. Öğrenciler ve akademisyenler salonun dört bir yanını doldurmuş, sınırlı sayıdaki sandalyeler yetersiz kalmıştı. Bu tablo, daha seminer başlamadan önce bile konunun ne kadar dikkat çekici olduğunu gözler önüne seriyordu. Kendi adıma, bu etkinliğe duyduğum merak önceki seminere kıyasla daha yoğundu. Çünkü her gün doğrudan ya da dolaylı temas ettiğimiz, hatta çoğu zaman farkında bile olmadığımız bir olgudan, vergiden söz edilecekti. Değerli

konuşmacımız Doç. Dr. Veysel İnal hocamız konuşmasına başlamadan önce salonun atmosferini gözden geçirdim. Neredeyse herkesin önünde not alabilecekleri bir defter ve bilgisayar bulunuyordu.

Seminerin başında hocamızın Benjamin Franklin’a atfettiği meşhur sözle başlaması —“Bu dünyada hiçbir şey kesin değildir, ölüm ve vergiler dışında”— dikkatimi çekti. Bu söz, vergi kavramının gündelik hayatın kaçınılmaz gerçeklerinden biri olduğunu ortaya koyarken aynı zamanda seminerin salt bilgi aktarımıyla sınırlı kalmayacağını da ipucunu veriyordu. Gerçekten de öyle oldu; hocamızın anlatımı hem bilgilendirici hem de düşündürücüydü. Verginin tarihsel kökenlerinden başlayarak, bugünkü sistematik yapısına kadar geniş bir çerçevede konu ele alındı. Antik Mısır, Mezopotamya ve Roma’da vergilendirmenin daha çok tarımsal ürünler

üzerinden yapıldığını, zamanla devlet yapılarının karmaşıklaşmasıyla birlikte bu sürecin parasallaşarak sistematik hâle geldiğini öğrendik. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tımar sistemi, öşür ve cizye gibi uygulamalar, hem idari hem de toplumsal açıdan oldukça dikkat çekiciydi. Bu vergi türlerinin toplumun farklı kesimlerine göre şekillenmesi ve kamu düzeniyle ilişkilendirilmesi, tarihî örneklerin ne kadar derin bir adalet anlayışına dayandığını gösteriyordu

Seminerin dikkat çekici bölümlerinden biri de, verginin toplumda yarattığı algıya yönelikti. Hocamız, verginin çoğunlukla birey üzerinde bir baskı ve zorunluluk hissi oluşturduğunu belirtti. Bu algının, literatürde “subjektif baskı” kavramıyla ifade edildiğini söylediğinde, kendi iç dünyamda bu kavramın tam karşılığını bulduğumu hissettim. Vergiye karşı yıllardır farkında olmadan taşıdığım olumsuz hislerin akademik bir karşılığını görmek, düşünsel olarak beni oldukça etkiledi. Hocamızın bu algının sorgulanması gerektiğini, çünkü verginin yalnızca bireyden zorla alınan bir kaynak değil; kamu hizmetlerinin sürdürülebilmesi, sosyal adaletin sağlanması ve toplumsal dayanışmanın güçlenmesi için bir araç olduğunu vurgulaması ise bu algıyı dönüştürmeye başladı. Böylece vergi, zihnimde sadece mali bir yük olmaktan çıkıp toplumsal bir sorumluluğa dönüştü.

Özellikle Weber'in modern devlet anlayışı bağlamında devletin vergi toplama hakkı, meşru güç kullanımı ile ilişkilendirilebilir. Devletin vatandaşından vergi talep etmesi, yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, aynı za-

manda onun iktidarını ve toplumsal sözleşmeye dayalı otoritesini meşrulaştıran bir süreçtir. Aynı şekilde, Michel Foucault'nun “biyo-iktidar” ve gözetim mekanizmaları üzerine düşüncelerini hatırlatan bu süreçte, vergi bir tür toplumsal disiplin aracına dönüşmektedir. Dolayısıyla, vergi yalnızca mali bir işlem değil; aynı zamanda ideolojik, kültürel ve siyasal bir mekanizma olarak da değerlendirilebilir.

Seminerin sonundaki soru-cevap bölümü, hem konunun çok boyutluluğunu hem de katılımcıların yüksek ilgisini ortaya koydu. Sorular yalnızca teknik ayrıntılarla sınırlı kalmadı; vergi ahlakı, tarihsel vergi isyanları, günümüz vergi sisteminin adaleti gibi farklı yönlerle temas etti. Bu çeşitlilik, verginin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir olgu olduğunu tekrar hatırlattı. Katılımcıların katkı düzeyi seminerin canlılığını artırdı, hocamızın her soruya içtenlikle ve açıklayıcı biçimde yanıt vermesi ise süreci daha da verimli kıldı.

Sonuç olarak, “Verginin Tarihi” semineri yalnızca bilgi dağarcığıma yeni kavramlar eklemeyi değil, aynı zamanda düşünsel dünyamda yeni pencereler de araladı. Verginin bireysel düzeyde bir yükümlülük olmanın ötesinde, kolektif yaşamın sürdürülebilirliği açısından vazgeçilmez bir unsur olduğunu kavradım. Bu seminerin ardından vergiye yönelik düşüncelerim daha eleştirel ve daha bilinçli bir temele oturdu. Doç. Dr. Veysel İnal'a bu zihin açıcı sunum için teşekkür eder, bu tür etkinliklerin sadece bilgi değil, bakış açısı da kazandırdığına tüm kalbimle inanırım.

Modern Devletin Tarihi

24 Nisan Perşembe günü İsefam KAGEP kapsamında Arş. Gör. Dr. Ensar Kıvrak tarafından verilen 'İmparatorluktan Ulus Devlete Modern Devletin Tarihi' adlı seminere katılım sağladık. İSEFAM seminer salonunda esen tarih rüzgârı dikkatleri üzerine çekti. Çünkü hem tarih hemde iktisadi düşünce açısından bize yön gösterecek bir seminerdi. İmparatorlukların nasıl yıkıldığından ve yıkılmaktan ziyade modern devletin nasıl başladığını anlatmaya yönelik olan bu seminerde sayı olarak çok olmamızın yanında tarih merakımızı körükleyen bu seminer katılımcılarda merak uyandırdı. Ensar Kıvrak hocamızın sade ve dikkatleri üzerine çeken hitabetiyle değindiği konular soru cevapları arttırdı. Bahsedilen ülkelerin yanında katılımcıların merak ettiği ülkeler ve 'peki ya şöyle olsaydı nasıl olurdu' soruları gündeme geldi. Seminerin konusu olan 'Modern Devlet Tarihi' kapsamlı ve birçok

perspektiften ele alınabilecek bir konu olduğundan, Ensar Kıvrak hocamız olabildiğince sade ve anlaşılır bir dille anlatıp, istisnalarına değinip akılda kalan sorulara yanıt verdi. Program süresince devletlerin ulus devleti olma aşamaları sade bir dille açıklanırken aynı zamanda günümüzle kıyas yapılarak daha anlaşılır hâle getirildi. 'İnsanlık tarihini renkli kılan imparatorlukların varlığıdır.' Ensar Kıvrak hocamızın programın başında kurduğu bu cümle biraz daha merak uyandırmıştı. Defterler açıldı ve not alınmaya başlandı. Peki neydi imparatorluk? Her imparatorluk krallık mıydı, arasındaki fark neydi? Neden devletler imparatorlukları bırakıp ulus devletine geçmişlerdi? Aslında birkaç tanesi dönüşmek zorunda kalmıştı. Ortamın sıcak atmosferi ve Ensar Kıvrak hocamızla kurulan iletişimin kolaylığı katılımcıların daha etkili olmasına olanak tanıdı. Ensar Kıvrak hocamız anlattı bizler

yazdık. Onun bilgisi ışığında hem tarihimizi hem de dünya tarihini daha yakın bir açıdan inceleme fırsatı yakaladık. Seminerin diğer bir cazibedici kısmı uluslararası öğrencilerin bilgilerini duymamızdı. Katılımcıların heybesindeki fikirler, kültürel bilgiler ve hocamızın ilmiyle harmanlanan sohbet oldukça faydalı bir program ortaya çıkardı. Programın içeriğine değinerek sizleri de bu yolculuğa davet etmek istiyorum.

İmparatorluklar farklı etnik, dinsel ve kültürel toplulukları kendi bünyesi içinde bu farklılıkları birleştirebilen siyasi yapılardır. İmparatorlukların en temel özelliği bu farklılıkların üzerinde olabildiğince az baskı kurmuş olmasıdır. Bu özellik modern devlet ve imparatorluğu birbirinden ayıran keskin bir çizgidir. Günümüzde modern devletler bir şekilde toplumun üzerinde bir etkiye sahip ve bir bakımdan toplumu kontrol altına alırken geçmiş döneme

bakıldığında imparatorlukların böyle bir özelliği yoktur. Örneğin trafik kuralları, alışveriş kuralları vesaire gibi. Yani ulus devletleri olabildiğince kitleleri kontrol altında tutmaya çalışan siyasi yapılarıdır. Osmanlı döneminde sınırları belirleyen işaretler sınır kuleleri ya da askeri hatlardan ziyade halkın vergiyi kime ödediği ve askeri kime gönderdiği. Yani aslında güç, sınırı belirleyen bir faktördü. İmparatorluklar sınırlarını ve kendi içinde barındırdığı nüfus kontrolünü de olabildiğince gevşek tutarlar. Bunlar geleneksel imparatorluğun içinde bulundurduğu özelliklerdir. Tabii bir de modern imparatorluklar var. Örneğin sömürge sonrası ortaya çıkan İngiltere bu gruba dahil edilebilir. İmparatorlukları imparatorluk yapan yayılmacı bir politika izlemeleri ve farklılığa izin vermeleridir. Bu imparatorlukların yanında farklı siyasi birlikler olarak küçük krallıklar ve siyasi şehir devletleri de vardı. Fakat imparatorlukların bizim için önemi daha uzun soluklu ve yöneticilerinin coğrafi alanının daha geniş olmasıdır. Tarihsel olarak modern çağın başlangıcı üç geleneksel imparatorluğun çöküşüyle olmuştur. Bu imparatorluklar:

Osmanlı;
Avusturya- Macaristan;
Rusya;

şeklinde. Rusya ulus devletine geçmiştir. Avusturya- Macaristan kendi içinde farklı devletlerin çıkması sonucu parçalanmıştır. Bunun sonucunda modern çağ başlamıştır. Modernleşme hareketleri III. Selim ve II. Mahmut döneminde Osmanlı’ da başlamıştır. Rusya Osmanlı’dan takribi yüz, yüz elli yıl önce bu hareketlere başlamıştır. Osmanlı’nın yıkılmasını tetikleyen faktörlerden bir tanesi Rusya’nın önden gitmesidir. Rusya’nın da etkisiyle Osmanlı parçalanmıştır. İlk modern devletlerde ulusluk söz konusu değildir. Ulus kavramı sonradan modern devletin içine dahil olmuştur. Modern devletler ulus devletlerinden daha önce ortaya çıkmıştır. Modern devletleri geleneksel devletlerden ayıran özellik merkezî bir idare tarafından kontrol

altına alınan bir nüfusa dayanmasıdır. Bu bakımdan imparatorlukların tam tersi niteliğindedir. Askeri anlamda savaş teknolojisinin ilerlemesi kitlesel savaşları ortaya çıkarmıştır. Yani bu gelişme daha büyük kitlelerle organize savaşları beraberinde getirmiştir. Savaşı bu derece kitleselleştiren şey çelik ve barutun ortaya çıkmış olmasıdır. Askeri olarak katı ayrımların meydana gelmesi ve savaş teknolojisine gelişmesiyle idari yöneticilerin askeri birimleri bir arada tutma ve her zaman hazır etme ihtiyacının doğması merkezileşmeye sebep olmuştur. Ordular, paralı ordulardan ziyade halktan oluşmaya başlamıştır. Dönüşüm sürecinde idareyi elinde bulunduranlar bir nevi gücü tekelleştirmeye başladılar. Güç, yöneticilerin elinde toplandıkça kontrol ettikleri coğrafi gücü de tek elde toplamaya başladılar. Bu şekilde geleneksel devletlerde tam belli olmayan sınırlar belirginleşmeye başladılar. Örneğin bir kaleyi kontrol altında tutarsan o kale o devletin sınırı olarak sayılır. Sınırların netleşmesi imparatorluklardan ayrılması ve modern çağın başladığını gösteren bir unsurdur. Bu şekilde Avrupa içerisinde mutlak monarşiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sadece askeri ve siyasi olarak değil toplumlar da kendi içinde değişmeye başlamış ve birbirleriyle olan sosyal aktiviteleri artmıştır. Bu da kültürel ve etnik açıdan çeşitliliğe sebep olmuştur. Ulaşım ve iletişim faktörleri burada çok önemlidir bu iki kavramın gelişmesi insanlar arasında daha iyi bir geçim ve aidiyeti sağlamak açısından önemli yer tutmuştur. Siyasi açıdan bir krala, lorda veya yöneticiye bağlı olup onun çatısı altında toplanmış olmak ayrıyeten sosyal olarak da yöneticinin hükmettiği toplumla olan iletişiminiz aidiyet duygunuzu artırır. O topluma alıştığınızda bir ulus bilinci, milliyetçilik bağlarınız güçlenir.

Velhasıl kelim aslında modern devlete geçiş süreci bir aidiyet duygusu da ortaya koydu. Evet, bazı imparatorluklar yıkıldı ama ortaya çıkan modern devlet anlayışı hem askeri ve siyasi birliği sağladı hem de toplumların birbiriyle iletişim kurmasını ve kültürel etkileşim

sağlamasını da beraberinde getirdi. Aslına bakıldığında Rusya’nın önden gitmesi İngiltere’nin bu durumu öngörüp Osmanlı’yı ayakta tutma çabası zincirleme bir şekilde ilerlemiştir. İngiltere’nin çabası çok da etki etmemiş Osmanlı yıkılmış Rusya ulus devleti olmuştur.

24 Nisan KAGEP seminerimizin işleyişi bu şekildeydi. Anlatılan konu bizim hem ülkelerin kültürüyle alakalı bilgi edinmemize hem de devletlerin hangi dönemlerde nasıl bir politika izlediğini öğrenmemizi ve kendimizi geliştirmemizi sağladı. Katılım oranı yüksekti. Hepimiz fikirlerimizi sunduk, sorularımızı sorduk ve faydalı bir şekilde programdan nasibimizi aldık. Ülkeler, devletler ve hayatımıza etki eden, etmeyen her türlü siyasi yapılar geçmişten bugünüme kadar değişimlere uğramıştır. Bazıları tamamen yıkılmış, bazıları bu zamana kadar süregelen yeni yeni bozulmalara uğramıştır. Her zaman bundan en çok etkilenen halktır. Halk eğer ulus bilincinin farkına varırsa hükümeti düşürebileceğini bilir ve isyan çıkartır. Milliyetçilik duygusu da aslında budur. Kendi milletinden ziyade farklı toplumlarla da bütünleşip o farklılıkların üstesinden gelip birlik olmaktır.

Sonuç olarak farklı milletler ve farklı siyasi yapılar eğer aidiyet hissedерlerse bir bütün olabilirler. Bu seminer de değerli Ensar Kıvrak hocamızın naçizane anlatımı katılımcıların aktifliği ve suallerle harmanlanan bilgi aktarımı bizleri hem akademik hem de kültürel açıdan gelişmeye bir adım daha yaklaştırdı. Seminere katılan tüm katılımcıların kariyer planına bir katkı sağladığını ve yeni bakış açıları edindiklerini umuyoruz. Akademik ve kişisel gelişimin yanı sıra sosyal etkileşimi de destekleyen bu seminerlerimizin hedeflerimizi ve nasıl ulaşabileceğimiz konusunda bir yol haritası çizceğini düşünüyor ve adımlarımızı bu şekilde atmaya çalışıyoruz. Geçmişten gelen güçle attığımız her adımın geleceğimize yön vermesini temenni ediyoruz.

Medeniyetin Anlam Haritası: Kriz, Kırılma ve Yeniden Doğuş

Prof. Dr. Mehmet Tayfun Amman'ın sunduğu "Medeniyet Sorunu ve Medeniyeti Sorunsallaştırmak" başlıklı seminer, yalnızca medeniyetin tanımına dair değil, onun tarihsel sürekliliği, dönüşümleri, krizleri ve yeniden inşa imkanları üzerine derinlikli bir tartışma zemini sundu. Seminer, klasik bir anlatının ötesine geçerek hem akademik hem de toplumsal hafızada yer eden medeniyet tahayyüllerine eleştirel bir bakış geliştirdi.

Seminerin giriş bölümünde, medeniyetin kültürle olan ilişkisine dair yapılan tanım dikkat çekiciydi. Kültürün birey temelli ve yerel, medeniyetin ise kurumsal ve tarihsel olduğu vurgusu, ilerleyen başlıkların teorik

çerçevesini oluşturdu. Şehirleşme, pazar ekonomisi, matematik, mimari gibi unsurların medeniyetin taşıyıcıları olduğuna dair örnekler kavramsal netlik sağladı.

Amman'ın din ve medeniyet ilişkisine dair çizdiği çerçeve, dinin tek başına medeniyet kurucu bir unsur olmadığını, ama medeniyetle temas ettiğinde dönüştürücü güce sahip olduğunu ortaya koydu. İslam medeniyetinin doğuş süreci, Mezopotamya ve Antik Yunan mirasıyla kurduğu entelektüel etkileşim üzerinden örneklandırıldı. Bu yaklaşım, dinin tarihsel bağlamdan bağımsız okunamayacağını gösterdi.

Antropolojik yaklaşımlar üzerinden yapılan "direniş" teması, sömürgecilik çağında medeniyet söyleminin nasıl araçsallaştırıldığını gözler önüne serdi. Küçük Prens metaforu üzerinden yapılan medeniyet tanımı, medeniyetin "kök salmışlık" ve "istikrar" ile kurduğu bağın altını çizdi.

Seminerin en çarpıcı bölümlerinden biri, Batı'nın Doğu'ya yönelik bilgi üretim araçlarının (oryantalizm ve antropoloji) ideolojik bir çerçevede nasıl işlediğini tartışmasıydı. Yerli entelektüellerin Batı karşısında yaşadığı yönelim krizleri (Batıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Sosyalizm) ise zihinsel savrulmanın sosyolojik temellerini ortaya koydu.

Türkiye özelinde medeniyetin sürekliliğini kesintiye uğratan beş kırılma (tarih, kültür, dil, din, devlet) üzerine yapılan analiz, geçmişle bağ kurmanın sadece nostaljik bir mesele değil, aynı zamanda zihinsel bir yeniden inşa problemi olduğunu gösterdi. Verilen somut örnekler (dil devrimi sonrası Divan edebiyatının reddi, isimlendirme sorunları) bu kırılmaları daha anlaşılır kıldı.

Bu bölümde medeniyetin dar kalıplara hapsedilmeden ele alınması gerektiği vurgulandı. "İslam medeniyeti" ya da "Osmanlı medeniyeti" gibi terimlerin hem tarihsel

hem de entelektüel sınırlar taşıdığı belirtildi. Ayrıca medeniyetin bir halk hareketi değil, seçkinlerin üretimi olduğu görüşü, bugünle ilgili stratejik düşünmeyi gerekli kıldı.

Prof. Dr. Amman'ın medeniyet uyanışını "kış uykusundan uyanma" metaforuyla ele alması, umutlu ama gerçekçi bir son sundu. Tarihsel mirasla yüzleşme cesareti, eleştirel düşünce ve küresel meydan okumalara yanıt verecek bir vizyonun inşası, medeniyetin yeniden dirilişi için temel koşullar olarak belirlendi.

Seminer, sadece bilgi aktaran değil, aynı zamanda düşünmeye zorlayan, yerleşik kabulleri sorgulatan bir entelektüel atmosfer sundu. Katılımcılarda medeniyet kavramına dair farkındalık uyandırmakla kalmadı; geçmişin bilgisiyle geleceğe dair sorumluluk bilinci geliştirme çağrısı yaptı. Prof. Dr. Amman'ın tarih, sosyoloji, siyaset ve felsefe arasında kurduğu bağlar, çok disiplinli bir bakış açısının önemini bir kez daha gösterdi.

Sonuç olarak, bu seminer, sadece akademik bilgi değil, zihinsel bir duruş da önerdi: Medeniyet, geçmişin yüceltilmesi değil, onunla hesaplaşarak geleceğe uzanabilmektir.

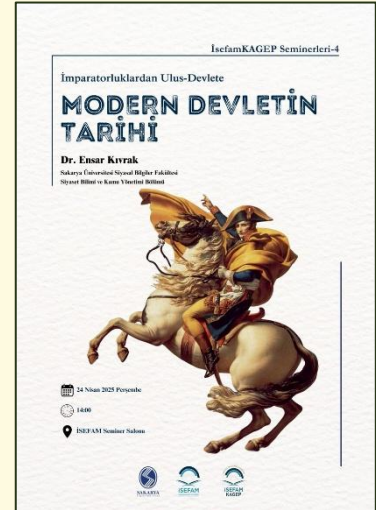

Etkinliklerimiz

9 Nisan 2025 tarihinde Doç. Dr. Veysel İnal ile **"Verginin Tarihi"** semineri

24 Nisan 2025 tarihinde Dr. Öğr. Üyesi Ensar Kıvrak ile **"Modern Devletin Tarihi"** semineri

15 Mayıs 2025 tarihinde Prof. Dr. Mehmet Tayfun Amman ile **"Medeniyet Sorunu ve Medeniyeti Sorunsallaştırmak"** semineri

21 Mayıs 2025 tarihinde
Muhammed Beşir Çalışkan ile
**"İslam İktisadı Perspektifinden
Enflasyon"** semineri

28 Mayıs 2025 tarihinde
**"2209-A TÜBİTAK'ta Bir Proje
Hikayesi"** semineri

Her hafta Dr. İsmail Bektaş
ile **"Fıkıh Okumaları"** dersi

Her hafta Dr. Abdullah Özçelik
ile **"Siyasetin Biçimleri"** dersi

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Aktepe, İ. E. (2013). *Sorularla katılım bankacılığı*. Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Ayub, M. (2017). *İslami finansı anlamak* (S. Akten Çürük & R. Parlakkaya, Çev.). İktisat Yayınları.
- Balaban, Ö., & Okutan, E. (2009). *Banka ve finans kurumlarının ekonomik krizden etkilenme düzeyleri ve kriz döneminde uyguladıkları yönetsel ve örgütsel politikalara ilişkin yönetici algıları*. TKBB Yayınları.
- Cinbaş, K. Z. (2018). *Katılım bankacılığında fon toplama ve fon kullandırma yöntemleri* [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Orhan, Z. H. (2020). *40 soruda katılım bankacılığı*. İktisat Yayınları.
- Özdemirci, F. (2024). İslami bankacılığa stratejik bir bakış: Sosyal bankacılık önerisi (ss. 34–42). *Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) Yayınları*.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2005, Kasım 1). *5411 sayılı Bankacılık Kanunu*. T.C. Resmî Gazete (Sayı: 25983 Mükerrer).
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2021, Mayıs 6). *Murabaha standardı*.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (n.d.). *Mudârebe standardı*.
- Ziraat Katılım Bankası A.Ş. (n.d.). *Mudarebe akdi (fon kullandırım) müşteri bilgilendirme formu*.

Makaleler

- Akel, V., & Gazel, S. (2015). Finansal piyasa riski ve altın yatırımı: Türkiye örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1), 335–350.
- Altıntaş, H. (2004). Bankacılık krizleri, nedenleri ve ekonomik maliyetleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 39–61.
- Başarır, Ç. (2019). Altın ve hisse senedi getirileri arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 475–490. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.472190>
- Bank Negara Malaysia. (2017). *Value-based intermediation (VBI) strategy paper*. https://www.bnm.gov.my/documents/20124/761679/VBI_Strategy_Paper_281217.pdf
- Dağ, M., & Çelik, M. (2018). Yatırım teşvikleri nedir? Kavram ve kapsamı üzerine bir değerlendirme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 863–875.
- Dusuki, A. W. (2008). Banking for the poor: The role of Islamic banking in microfinance initiatives. *Humanomics*, 24(1), 49–66. <https://doi.org/10.1108/08288660810851469>
- Eğilmez, M. (t.y.). 2008 krizi üzerine. *İktisat ve Toplum Dergisi*.
- Emiroğlu, F. (2021, Ekim 15). Katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılık arasındaki farklar ve faizsiz finans ürünleri. *İslam İktisadı*. <https://islamiktisadi.net/2021/10/15/katilim-bankaciligi-i%CC%87le-konvansi%CC%87yonel-bankacilik-arasindaki-farklar-ve-fai%CC%87zsi%CC%87z-fi%CC%87nans-urunleri%CC%87/>
- Gorton, G. (2010). *Slapped by the invisible hand: The panic of 2007*. Oxford University Press.
- İşlemez, İ. (2022). *İslami bankacılık gelişimi ile gelir dağılımı ilişkisi* (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finansı ABD), ss. 8–16.
- Kazak, H. (2022). İslami bankacılık konvansiyonel bankacılık üzerinde etkili mi? Türkiye örneği üzerinden bir nedensellik analizi. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 982–998. <https://doi.org/10.30784/epfad.1196986>
- Keyder, N. (t.y.). Türkiye'nin kriz deneyimleri 1994, 2000–2001, 2008–2009 ve 2018–2022 krizleri. *İktisat ve Toplum Dergisi*.
- Kılıoğlu, M. E. (2021). 1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu'ya etkisi. *Vakanüvis – Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 726–757. <https://doi.org/10.24186/vakanuvis.941082>
- Öcal, F. M. (2011). Küresel ekonomik krizin reel sektöre etkileri kapsamında Türkiye'nin dış ticaret analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 204–225.

- Öner, M. H. (2021). *Katılım bankalarının takipteki kredi oranını etkileyen faktörler ve mevduat bankaları ile karşılaştırmalı analizi* (Doktora tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), ss. 45–60.
- Oral Sander. (t.y.). *Siyasi tarih* (ss. 301–305). İmge Kitabevi.
- Özçelik, F., & Öztürk, M. (2021). İngiltere'nin Mısır'ı işgali ve “taçsız hükümdar” Lord Cromer'in Mısır idaresi (Eylül 1883–Mart 1907). *Firat University Journal of Social Sciences*, 31(1), 477–494. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.780842>
- Parlakkaya, R., & Akten Çürük, S. (2011). Finansal rasyoların katılım bankaları ve geleneksel bankalar arasında bir tasnif aracı olarak kullanımı: Türkiye örneği. *Ege Akademik Bakış*, 11(3), 397–405.
- Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2009). *This time is different: Eight centuries of financial folly*. Princeton University Press.
- Rothbard, M. N. (2002). *A history of money and banking in the United States: The colonial era to World War II*. Ludwig von Mises Institute.
- Sezal, L. (2020). 2018 Ağustos krizinin Türk bankacılık sektörüne etkisi. *Journal of Economics and Research*, 1, 17–32.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2023, Temmuz 13). *Pay senetlerine ait mahzurlu kazançları arındırmaya ilişkin uygulama rehberi* (Güncel hal). <https://yonetim.tkb.org.tr/upload/Pay-Senetlerine-Ait-Mahzurlu-Kazancilar%C4%B1-Ar%C4%B1ndirmaya-iliskin-Uygulama-Rehberinin-13.07.2023-Tarihli-Gu%C3%BCncel-Hal.pdf>
- Veling, J. (2019). What is an unsecured personal loan? *NerdWallet*. <https://www.nerdwallet.com/article/loans/personal-loans/unsecured-personal-loans-no-collateral>
- Yiğitoğlu, A. L. (2005). 2001 krizi sonrası dönemde Türkiye ekonomisinin ve bankacılık sektörünün değerlendirilmesi. *Sosyo Ekonomi*, 1.
- Zaher, T. S., & Hassan, M. K. (2001). A comparative literature survey of Islamic finance and banking. *Financial Markets, Institutions & Instruments*, 10(4), 155–199. <https://doi.org/10.1111/1468-0416.00041>

İnternet Kaynakları

- AIDDATA. (n.d.). *China.aiddata.org/projects/67334*. <https://china.aiddata.org/projects/67334>
- Anadolu Ajansı. (2020, Mayıs 6). KPMG Türkiye: Bankacılık sektörü Kovid-19'a hazırlıklı yakalandı. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kpmg-turkiye-bankacilik-sektoru-kovid-19a-hazirlikli-yakalandi/1830919>
- Anadolu Ajansı. (2019, Ekim 18). İslami Finans'ın “Keynes'i” Adnan Büyükdeniz vefatının 10. yılında anılıyor. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/islami-finansin-keynesi-adnan-buyukdeniz-vefatinin-10-yilinda-aniliyor/1618193>
- Ankara Niğde Otoyolu. (n.d.). Proje hakkında. Erişim tarihi: 23 Haziran, 2025 — <https://www.ankaranigdeotoyolu.com/EN/about-project>
- Ayesha Tabassum. (n.d.). *Profile photo*. YouTube. Erişim tarihi: 2 Temmuz, 2025 — https://www.youtube.com/channel/UCv9N5v4Hg_J5U4SCiVJfD3w
- Barone, A. (2023). *How banking works, types of banks, and how to choose the best bank for you*. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/b/bank.asp#toc-types-of-banks>
- Bank of America. (n.d.). *SBA loans & financing for your business*. <https://www.bankofamerica.com/smallbusiness/business-financing/sba-financing/>
- Bank Negara Malaysia. (2013). *Islamic Financial Services Act 2013 (IFSA)*. <https://www.bnm.gov.my>
- Bank Negara Malaysia. (n.d.). *Financial Stability and Payment Systems Report*. <https://www.bnm.gov.my>
- BİST Katılım. (n.d.). *Profile photo*. X. Erişim tarihi: 3 Temmuz, 2025 — https://x.com/bist_katılım
- Bilim ve Sanat Vakfı (BİSAV). (n.d.). Adnan Büyükdeniz vefat etti! https://www.bisav.org.tr/ar/Haberler/146/adnan-buyukdeniz_vefat_etti
- Biyografya.com. (n.d.). Adnan Büyükdeniz. <https://www.biyografya.com/tr/biographies/adnan-buyukdeniz-35a777a5>
- Blackwood. (n.d.). *Giving a face to a global game-changer*. Erişim tarihi: 25 Haziran, 2025 — <https://weareblackwood.com/case-study/giving-a-face-to-a-global-game-changer/>
- Business Recorder. (2024, Ağustos 14). *New coal-fired power plant starts operations today*. <https://www.brecorder.com/news/40317462/new-coal-fired-power-plant-starts-operations-today>
- British Business Bank. (n.d.). *What is a business line of credit, and how does it work?* <https://www.british-business-bank.co.uk/business-guidance/guidance-articles/finance/what-business-line-credit-and-how-does-it-work>
- Hargrave, M. (2022). *How an investment bank (IB) works*. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/i/investmentbank.asp>
- Reed, E. (2023). *Retail banking vs. commercial banking*. TheStreet. <https://www.thestreet.com/markets/retail-banking-vs-commercial-banking-15109546>

- Central Bank of the Republic of Turkey. (2009). *Central Bank Review*. <http://www.tcmb.gov.tr/research/review/>
- Dörtl      , H. (n.d.). Adnan B         ahlak abidesiydi. *Kuveyt Türk Blog*. <https://www.kuveytturk.com.tr/ozel-bankacilik/blog/ustalarandsanatkarlar/haluk-dortluoglu-adnan-buyukdeniz-ahlak-abidesiydi>
- Green Sukuk. (n.d.). *Climate Bonds Initiative*. <https://www.climatebonds.net/projects/facilitation/green-sukuk>
- Islamic Development Bank. (n.d.). *Isdb.org*. <https://www.isdb.org>
- IsDB. (2020, June). *IsDB Strategic Realignment 2023–2025 Information Report*. https://www.isdb.org/sites/default/files/media/documents/2023-03/IsDB_SR23-25_English_WEB_Single.pdf
- IsDB. (2020, September). *Public Private Partnership Policy: Sustainable Economic and Social Development Through Infrastructure Development*. https://www.isdb.org/sites/default/files/media/documents/2022-03/IsDB_PPP%20Policy.pdf
- IsDB. (2023, July). *IsDB FAQ*. <https://www.isdb.org/sites/default/files/media/documents/2023-08/FAQ%20-%20AGM%20edits%20additions%2024082022-Final.pdf>
- IsDB. (2025, January). *IsDB Group Board of Governors Concludes High-Level Consultation on the 10-Year Strategy Framework*. <https://www.isdb.org/news/isdb-group-board-of-governors-concludes-high-level-consultation-on-the-10-year-strategy-framework>
- IsDB. (2025, Q1). *IsDB Group in Brief: 1975–2025*. https://www.isdb.org/sites/default/files/media/documents/2025-05/IsDBG_Brief_2025_Q1.pdf
- Nurol Portföy. (n.d.). Risksiz yatırım araçları nelerdir? *Nurol Portföy Yönetimi*. <https://www.nurolportfoy.com.tr/yatirimci-rehberi/risksiz-yatirim-araclari-nelerdir>
- Plan to Run Coal Power Plants on Thar Lignite Hits Snag. (2024, September). *Dawn*. <https://www.dawn.com/news/1860115>
- Princeton University. (2016). *A New Route To Development: Senegal’s Toll Highway Public-Private Partnership, 2003–2013*. https://ppp.worldbank.org/sites/default/files/2022-04/MG_AFD_Senegal_Highway_FORMATTED_18May2016%5B1%5D_0.pdf
- Segal, T. (2024). What is a central bank, and does the U.S. have one? *Investopedia*. <https://www.investopedia.com/terms/c/centralbank.asp>
- Securities Commission Malaysia. (2017). *Islamic Fund and Wealth Management Blueprint*. <https://www.sc.com.my>
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlı  . (n.d.). Osman   elik. <https://www.hmb.gov.tr/osman-celik>
- Tajikistan secures \$550 mln funding for Rogun megaproject. (2024, April). *Reuters*. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/tajikistan-secures-550-mln-funding-rogun-megaproject-2024-04-30>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (n.d.). Enflasyon ve fiyat istikrarı. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/06084069-3751-44a3-ba98fc5a65b908ba/Enflasyon_FiyatIstikrari.pdf?MOD=AJPERES
- U.S. Security Exchange Commission. (n.d.). *Certificates of Deposit (CDs) | Investor.gov*. <https://www.investor.gov/introduction-investing/investing-basics/investment-products/certificates-deposit-cds>
-   lker, M. (2023, Aralık 8). Sanmayın ki Adnan sizden biriydi! *muratulker.com*. <https://muratulker.com/sanmayin-ki-adnan-sizden-biriydi>
- Borsa İstanbul. (n.d.). Endeksler. <https://borsaistanbul.com/tr/endeks>
- Ethical Investing Hub. (2023, Şubat 20). *ESG vs. Participation Indices* [Video]. YouTube. <https://youtu.be/2WXrhMiHEng?si=YLow-OIRf8d--Ku>
- Finans Akademi. (2023, Ağustos 10). *Hisse Senetlerinde Arındırma İşlemi* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=P36ECIkV6kU>
- Gzt.com. (2025, Mayıs 24). Tarihın akışını değiştiren baraj. Erişim tarihi: 23 Haziran, 2025 — <https://www.gzt.com/mecra/tarih-in-akisini-degistiren-baraj-3423879>
- Helal Borsa. (2022, Mayıs 15). *Katılım Endeksi ve Temettü Arındırma* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=H9uUxCrnqkw&t=2s>
- Islamic Finance Insights. (2021, Eylül 18). *Purification of Haram Income in Stock Investments* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=iYYICT4EWJE&t=281s>
- Islamic Markets TV. (2022, Kasım 5). *Understanding Stock Purification* [Video]. YouTube. <https://youtu.be/hHiUPEzqODs?si=Kr969AAx9XXrzsGZ>
- İ  lam İktisadı. (2020, Nisan 9). Bir Konut Finansmanı Modeli Olarak Azalan M    reke’nin Türkiye’deki Durumu (El Birliği Sistemi Karşılaştırması). Erişim tarihi: 25 Haziran, 2025 — <https://islamiktisadi.net/2020/04/09/bir-konut-finansmani-modeli-olarak-azalan-musarekenin-turkiyedeki-durumu-el-birligi-sistemi-karsilastirmasi/>
- IsDB. (n.d.). President. Erişim tarihi: 23 Haziran, 2025 — <https://www.isdb.org/president>
- IsDB Group Regional Hub Türkiye. (2025, Haziran 20). Landmark US\$740M Agreements were signed... [Tweet]. X. Erişim tarihi: 23 Haziran, 2025 — https://x.com/IsDBG_TURKIYE/status/1936016280999387452

- IsDB Stories. (2025, Ocak 16). The #IsDB Group Board of Governors successfully concluded... [Post]. *Instagram*. Erişim tarihi: 2 Temmuz, 2025 — https://www.instagram.com/p/DE4VhlsI8nj/?utm_source=ig_web_button_share_sheet&igsh=ZDNlZDc0MzIxNw%3D%3D
- Kuveyt Türk Portföy Yönetimi A.Ş. (n.d.). Arındırma. <https://www.kuveytturkportfoy.com.tr/yatirimci-klavuzu/yatirim-fonlari/arindirma#:~:text=Şirketlerin%20mali%20verileri%20altı%20aylık,elde%20tutulma%20süresine%20göre%20arındırılır>
- Mali Tablolar. (n.d.). Analiz. <https://malitablolar.com/Analiz>
- Marta Blanco. (n.d.). *Photo. Pexels*. Erişim tarihi: 25 Haziran, 2025 — <https://www.pexels.com/photo/three-round-silver-and-gold-colored-coins-1263324/>
- Musaffa Academy. (n.d.). *Stock Purification: 5 Ways How to Purify Your Stock Investment*. <https://academy.musaffa.com/stock-purification-5-ways-how-to-purify-your-stock-investment/#:~:text=Пurification%20is%20one%20of%20the,have%20an%20investment%20in%20them>
- Sputniknews. (2023, Haziran 2). ИБР намерен вложиться в ремонт и строительство дорог в Таджикистане. Erişim tarihi: 23 Haziran, 2025 — <https://tj.sputniknews.ru/20230602/ibr-nameren-vlozhitsya-v-remont-i-stroitelstvo-dorog-v-tadzhikistane-1057505169.html>
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (n.d.). Mısır'ın siyasi görünümü. <https://www.mfa.gov.tr/misir-siyasi-gorunumu.tr.mfa>
- Türkiye Finans Katılım Bankası. (n.d.). Katılım Endeksi Nedir? <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/blog/sayfalar/katilim-endeksi-nedir.aspx>
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (n.d.). Danışma Kurulu Rehberleri. <https://tkbb.org.tr/danisma-kurulu/rehberler>
- Expect Best. (n.d.). *Photo. Pexels*. Erişim tarihi: 19 Haziran, 2025 — <https://www.pexels.com/photo/buildings-with-glass-windows-351264/>
- Garip, E. (2019, Ekim 18). İslami finansın ‘Keynes’i Adnan Büyükdeniz vefatının 10. yılında anılıyor. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/islami-finansin-keynesi-adnan-buyukdeniz-vefatinin-10-yilinda-aniliyor/1618193>
- Gündem Artvin. (2024, Ekim 26). Artan küresel belirsizlikle altının onsu 35 kez rekor yeniledi. *Gündem Artvin*. Erişim tarihi: 2 Temmuz, 2025 — <https://www.gundemartvin.com/artan-kuresel-belirsizlikle-altinin-onsu-35-kez-rekor-yeniledi>
- Gürkan & Gürkan. (2021, Ağustos). *Kripto para nedir ve geleneksel “para” kavramından farkı nedir?* <https://www.gurkangurkan.com/yayinlar/kripto-para-nedir-ve-geleneksel-para-kavramindan-farki-nedir.1053.aspx>
- Ihsan Adityawarman. (n.d.). *Photo. Pexels*. Erişim tarihi: 19 Haziran, 2025 — <https://www.pexels.com/photo/flag-of-malaysia-3011004/>
- Mohammed Alim. (n.d.). *Photo. Pexels*. Erişim tarihi: 3 Temmuz, 2025 — <https://www.pexels.com/photo/colorful-islamic-geometric-mosaic-pattern-32820936/>
- MSN.com. (n.d.). <https://www.msn.com/en-us/money/markets/wia-gold-secures-firm-commitments-for-196m-placement/ar-AA1tCEcB>
- Nicola Barts. (n.d.). *Photo. Pexels*. Erişim tarihi: 3 Temmuz, 2025 — <https://www.pexels.com/photo/close-up-of-man-holding-coins-in-hand-7927424/>
- Oussama Laabidate. (n.d.). *Photo. Pexels*. Erişim tarihi: 3 Temmuz, 2025 — <https://www.pexels.com/photo/facade-of-bank-of-morocco-building-20521950/>
- Pixabay. (n.d.). *Photo. Pexels*. Erişim tarihi: 4 Temmuz, 2025 — <https://www.pexels.com/photo/numbers-on-monitor-534216/>
- Ведомости. (2019, Şubat 8). Как психология мешает зарабатывать инвесторам. Erişim tarihi: 3 Temmuz, 2025 — <https://www.vedomosti.ru/finance/articles/2019/02/08/793601-psihologiya-investoram>
- Wikipedia. (n.d.). *Mit Ghamr*. Erişim tarihi: 23 Haziran, 2025 — https://en.wikipedia.org/wiki/Mit_Ghamr

Servet Dergisi 5.sayı / Temmuz, 2025

Sakarya Üniversitesi, Esentepe Kampüsü, İslam Ekonomisi ve
Finansı Araştırma Merkezi (Eski Otel Binası 2.kat), Kemalpaşa
Mahallesi, 54050 Serdivan/Sakarya

